

Maa- ja metsätalousministeriön tulevaisuuskaatsaus

Tammikuu 2003

Sisällysluettelo

1. Maatalous	3
1.1. Lähtökohdat maatalouspolitiikan tulevalle kehitykselle	3
1.2. Maatalouspolitiikan viimeaikainen kehitys	4
1.3. Maatalouspolitiikan tuleva kehitys	5
1.3.1. Kansainvälinen maatalouspolitiikka	5
1.3.2. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka	5
1.3.3. Kansalliset toimet	5
2. Metsätalous	7
2.1. Metsätoimialan kehityksen suunta	7
2.2. Metsäalan muutos ja maaseudun elinvoimaisuus	8
2.3. Metsätalouden kannattavuuden avainkysymykset	8
3. Elintarvikkeiden turvallisuus ja laatu	9
3.1. Nykytila ja sen kehityssuunnat	9
3.2. Toimintaympäristöön liittyvät uhat	10
3.3. Toimintaympäristöön liittyvät mahdollisuudet	11
3.4. Olennainen kysymyksenasettelu	11
3.5. Olennaiset hankkeet	12
3.6. Tulevalla hallituskaudella ratkaistavat asiat	12
4. Kalatalous	13
4.1. Elinkeinokalatalous	13
4.2. Vapaa-ajan kalatalous	16
5. Porotalous	18
5.1. Taustaa	18
5.2. Ennuste porotalouden tulevaisuudesta	19
6. Riistatalous	20
7. Maanmittausala	21
7.1. Lähtökohta	21
7.2. Nykytila	21
7.3. Tulevaisuuden haasteet	22
8. Elinvoimainen maaseutu	22
8.1. Maaseutualueiden kehitys ja tulevaisuuteen vaikuttavat tekijät	23
8.1.1. Sosioekonominen kehitys	23
8.1.2. Elinkeinojen kehitys ja osaaminen	29
8.1.3. Palveluiden ja infrastruktuurin kehitys	30
8.1.4. Kehittämisjärjestelmien muutos	31
8.2. Kysymyksenasettelua	31
8.3. Meneillään olevat kehittämisprosessit	32
8.3.1. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma	32
8.3.2. Teemaryhmätyö eli maaseutupolitiikan verkostoitumisen vahvistaminen	32
8.3.3. Toimintaryhmätyö	32
8.3.4. Valtakunnalliset tutkimus- ja kehittämishankkeet	33
8.3.5. ALMA-ohjelma	33
8.3.6. Tavoite 1 -ohjelma	33
8.3.7. Kylätoiminta	33
8.3.8. Maaseutupolitiikan vahvistaminen alueilla	34
8.4. Tulevalla hallituskaudella ratkaistavat asiat	34

1. Maatalous

1.1 Lähtökohdat maatalouspolitiikan tulevalle kehitykselle

Suomen maa- ja elintarviketalouden toimintaympäristö on viimeisen kymmenen vuoden aikana muuttunut huomattavasti. Maamme jäsenyys Euroopan unionissa merkitsi maatalouspoliittisen järjestelmämme syvällistä muutosta. Kansallisen maatalouspolitiikan ja suojattujen markkinoiden ajasta siirryttiin yhteiseen maatalouspolitiikkaan ja sisämarkkinoihin. Kuluvalla vuosikymmenellä Euroopan unioni laajenee edelleen ja WTO:n piirissä neuvotellaan kansainvälisen maatalous- ja elintarvikekaupan uusista säännöistä. Nämä prosessit vaikuttavat yhteisen maatalouspolitiikan ja kansainvälisen kilpailutilanteen muutosten kautta myös Suomen maatalouden asemaan.

Maatalouden toimintaympäristöä ja maatalouspolitiikan tulevaa kehitystä tarkasteltiin laaja-alaisesti maa- ja metsätalousministeriön asettamassa maatalouden strategiaprojektissa. Tuon projektin tuloksena valmistui lokakuussa 2001 EU:n yhteisen maatalouspolitiikan ja maatalouspolitiikan kansallisten toimien kehittämistä koskeva strategia vuosille 2001-2010. Maatalouden strategiaprojektin keskeinen päämäärä oli perusteellinen valmistautuminen yhteisen maatalouspolitiikan jatkouudistuksen, EU:n laajentumisen ja WTO-neuvottelukierroksen tuomiin haasteisiin.

Suomen maatalouden nykytilan ja maatalouden toimintaympäristön haasteiden pohjalta strategia-projekti asetti kuluvalla vuosikymmenelle seuraavat kuusi maatalouspoliittista tavoitetta: (1) kuluttajalähtöisen toiminnan vahvistaminen koko elintarvikeketjussa, (2) maatalouden kannattavuuden ja toimintaedellytysten turvaaminen, (3) yhteisen maatalouspolitiikan kehittäminen tasapuolisemmaksi sekä sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävämmäksi, (4) maatalous- ja maaseutupolitiikan vuorovaikutuksen tehostaminen, (5) maatalouden rakenteen parantaminen sekä (6) markkinoiden toimivuuden parantaminen.

Asetetut strategiset tavoitteet eivät ole tärkeysjärjestyksessä. Jos tavoitteita verrataan aikaisempiin kansallisesti määriteltäviin maatalouspoliittisiin päämääriin, nyt kirjatuissa tavoitteissa on huomattavaa erityisesti kuluttajalähtöisyyden korostaminen koko elintarvikeketjun lähtökohtana. Myös tavoite EU:n maatalouspolitiikan kestävästä ja tasapuolisesta kehittämisestä on merkittävä lähtökohta tulevaisuutta ajatellen.

Kuluttajalähtöinen toiminta koko elintarviketaloudessa merkitsee ennen kaikkea sitä, että huolehditaan laadukkaiden ja turvallisten elintarvikkeiden tarjonnasta. Tämä on elintarvikeketjun yhteinen etu ja kannattavan toiminnan edellytys. Maatalouspolitiikan on osaltaan edistettävä elintarvikeketjun kykyä vastata kuluttajien odotuksiin ja tarpeisiin. Laadukkaiden ja turvallisten tuotteiden tarjonta edellyttää korkealaatuisten tuotantopanosten ja hyväksytyjen tuotantomenetelmien käyttöä sekä tuotteiden alkuperän ja jäljitettävyyden varmistamista.

Elintarviketalouden kuluttajalähtöisyyden toteutumisen yhtenä keskeisenä perusedellytyksenä on maatalouden kannattavuuden ja toimintaedellytysten turvaaminen. Kotimainen elintarviketuotanto ei ole mahdollista ellei maataloustuotanto ole kannattavaa. Suomen maa- ja elintarviketalous poikkeaa monella tavalla EU:n maatalouden valtavirrasta. Maamme pohjoinen sijainti ja vaikeat luonnonolosuhteet nostavat tuotanto- ja markkinointikustannuksia. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka on alunperin syntynyt Keski-Euroopan olosuhteisiin. Tästä syystä tärkeä strateginen tavoitteemme on kehittää yhteistä maatalouspolitiikkaa niin, että se kohtelisi nykyistä tasapuolisemmin eri alueilla ja eri olosuhteissa harjoitettavaa maataloutta. Näin turvattaisiin kestävä kehityksen mukaisen maataloustuotannon säilyminen eri puolilla Eurooppaa.

Maatalouden tukijärjestelmien pysyvyys ja kannustavuus on erityisen tärkeää Suomelle korkeiden tuotanto- ja kuljetuskustannustemme johdosta. Lisäksi on muistettava, että EU:n yhteisen maatalouspolitiikan rinnalla kansallisilla tuilla on meille suuri merkitys, sillä ne täydentävät EU:n kokonaan ja osittain rahoittamia tukia ja turvaavat täten osaltaan maatalouden säilymistä Suomessa. Maatalouden kansallisen tuen tarpeeseen vaikuttaa oleellisesti se, kuinka hyvin EU:n yhteisen maatalouspolitiikan tukijärjestelmät maatalouttamme kohtelevat.

1.2 Maatalouspolitiikan viimeaikainen kehitys

EU:n maatalouspolitiikan uudistus on parhaillaan käynnissä. Komissio on esittänyt odotettua perusteellisempaa yhteisen maatalouspolitiikan uudistusta. Agenda 2000 -päätöksiä myötäillen komissio on esittänyt maatalouspolitiikan markkinasuuntautuneisuuden ja kilpailukyyn lisäämistä, maaseudun kehittämistoimenpiteiden vahvistamista, elintarviketurvallisuuden ja laatuksymysten korostamista, ympäristönäkökohtien parempaa huomioon ottamista, eläinten hyvinvoinnin edistämistä sekä viljelijöiden tulojen vakiinnuttamista. Uudistusesityksen keskeisiä muutoksia ovat tukien ja tuotannon välisen kytkennän poistaminen sekä suorien tukien leikkaaminen ja leikattavien varojen siirtäminen maaseudun kehittämistöimiin.

Uudistusesityksen tavoitteet ovat hyväksyttäviä ja kannatettavia. Suomen kannalta on kuitenkin ongelmallista, että komission esityksessä ei oteta huomioon olosuhteidemme aiheuttamia erityisongelmia. Tämä siitä huolimatta, että Eurooppa-neuvostoissa on useaan eri otteeseen ja viimeksi lokakuussa 2002 vahvistettu periaate, että monivaikutteinen maatalous säilytetään Euroopan kaikilla alueilla. Suomelle välitarkastelun ydinkysymys on maamme luonnonolosuhteiden asianmukainen huomioon ottaminen tukijärjestelmiin mahdollisesti tehtävissä muutoksissa.

Maatalouspolitiikan kansainvälinen toimintaympäristö muuttuu lähivuosina kauppapolitiikan osalta oleellisesti käynnissä olevan WTO:n Doha-kierroksen myötä. Kuluvan vuoden keskusteluissa selvää tarkemmin, millaisia muutoksia on tulossa, vaikka lopulliset ratkaisut jäävätkin vuosikymmenen puoliväliin. Maatalousneuvotteluja käydään vientituen eri muodoista, tuontisuojusta, sisäisestä tuesta sekä maatalouden ei-kaupallisista kysymyksistä. Lopputulosta on tässä vaiheessa vaikeata ennakoita, mutta jo Euroopan komission esittämän alustavan maatalousneuvotteluposition perusteella näyttää ilmeiseltä, että EU:n yhteinen maatalouspolitiikka joutuu jatkossa toimimaan entistä tiukempien tukirajoitteiden alaisuudessa.

Vuoden 2002 joulukuussa EU:n laajentumisesta päästiin sopuun nykyisten jäsenmaiden ja kymmenen hakijamaan kesken. Viro, Latvia, Liettua, Puola, Tšekki, Slovakia, Unkari, Slovenia, Malta ja Kypros ovat tulossa EU:n jäseniksi toukokuussa 2004. Maa- ja elintarviketalouden osalta tämä merkitsee sisämarkkinoiden laajentumista ja kilpailun kiristymistä entisestään. Suomen koko elintarviketaloudelle ja kulutusmarkkinoille laajentumisesta aiheutuvia seurauksia on tarpeen tarkkaan seurata, jotta tarvittaessa osataan asianmukaisesti reagoida kielteisiin muutoksiin.

Tarkasteltaessa maatalouden tulevaisuutta pidemmällä aikajänteellä on tärkeää huolehtia eurooppalaisen maatalousmallin elinvoimaisuudesta muuttuvassa toimintaympäristössä. Tässä yhteydessä keskeisessä asemassa on muun muassa maatalouden monivaikutteisuus ja sen asianmukainen kohdeltu niin kansainvälisissä kauppaneuvotteluissa kuin EU:n sisäisessä keskustelussa. Suomen on pidettävä huoli siitä, että omat kansalliset etumme tulevat tulevissa ratkaisuissa turvattua.

1.3 Maatalouspolitiikan tuleva kehitys

Maatalouden kehitys viime vuosina ja maatalouden toimintaympäristön muutokset nostavat lähivuosina esille monia tärkeitä haasteita, joihin tulevan politiikan on kyettävä vastaamaan. Seuraavassa on listattu keskeisimmät haasteet kolmeen osaan ryhmiteltynä (kansainvälinen maatalouspolitiikka, EU:n yhteinen maatalouspolitiikka ja kansalliset toimet).

1.3.1 Kansainvälinen maatalouspolitiikka

1. Millä tavalla huolehditaan siitä, että kansainvälisen maatalouskaupan säännöt tunnustavat maatalouden tuotanto-olosuhteiden vaihtelun eri puolilla maapalloa?
2. Millä tavalla huolehditaan siitä, että kansainvälisen maatalouskaupan säännöt takaavat sen, että kuluttajille tarjolla olevat tuotteet ovat turvallisia ja laadukkaita?
3. Kuinka turvataan monivaikutteisen maatalouden toimintaedellytykset globaalissa kilpailussa?

1.3.2 EU:n yhteinen maatalouspolitiikka

4. Kuinka turvataan Suomen maatalouden toimintaedellytykset EU:n yhteisen maatalouspolitiikan muutoksissa?
5. Kuinka EU:n yhteisen maatalouspolitiikan välitarkastelussa otetaan Suomen maatalouden erityisolosuhteet huomioon niin, että kannattavan tuotannon edellytykset säilyvät maassamme?
6. Kuinka kehittää pitkällä aikavälillä EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa tasapuolisemmaksi sekä sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävämmäksi?

1.3.3 Kansalliset toimet

7. Kuinka huolehditaan siitä, että kuluttajille tarjolla olevat maataloustuotteet ovat laadukkaita ja turvallisia?
8. Kuinka turvataan Suomen maa- ja elintarviketalouden kilpailukyky ja maatilojen kannattavuus toimintaympäristön muuttuessa?
9. Kuinka huolehditaan kansallisesti siitä, että maatalouden tuottamien monien julkishyödykkeiden kysyntä ja tarjonta kohtaavat?

Lähivuosien maatalouspolitiikan menestyksellinen hoitaminen edellyttää edellä esitettyihin keskeisiin kysymyksiin vastaamista maatalouden strategiaprojektin tavoitteiden hengessä. Tulevan hallituksen ohjelmaa voidaan tästä lähtökohdasta hahmotella seuraavasti:

Maatalouspolitiikan tavoitteena on säilyttää maa- ja elintarviketalous kilpailukykyisenä. Maatalouden kannattavuus ja toimintaedellytykset Suomessa on turvattava, jotta maatalous pystyy jatkossakin tarjoamaan suomalaisille kuluttajille turvallisia, laadukkaita ja vaihtoehtoisia tuotteita sekä vastaamaan myös muihin yhteiskunnan maatalouteen kohdistamiin odotuksiin.

Kansainvälisen maatalouspolitiikan osalta Suomen maatalouden toimintaedellytysten turvaaminen merkitsee muun muassa sitä, että kansainvälistä maatalouskauppaa ohjaavien sääntöjen on tunnus-tettava nykyistä selkeämmin se, että maatalouden tuotanto-olosuhteet vaihtelevat maapallon eri puolilla ja että maatalouden tehtävät eivät rajoitu yksinomaan ravinnon tuotantoon. Tästä syystä on ensiarvoisen tärkeää, että maatalouden monivaikutteisuus otetaan huomioon uudessa WTO-sopimuksessa sallittuja tukitoimenpiteitä ja niiden käyttömahdollisuuksia määriteltäessä. Kuluttajaläh-

töisyyden ja kuluttajien luottamuksen turvaamiseksi on lisäksi tärkeää, että uusien tuotteiden käytön sallimisessa voidaan jatkossakin noudattaa varovaisuusperiaatetta, jotta tuotteiden mahdolliset terveys- ja ympäristövaikutukset pystytään riittävässä määrin selvittämään. Kuluttajien tuotevalinnan helpottamiseksi ja markkinoiden toimivuuden varmistamiseksi on tärkeää, että tuotteiden alkuperän, tuotantotapojen ja laadun kertovien merkintöjen käyttö on jatkossakin sallittua ja että näitä merkintöjä voidaan tarvittaessa edellyttää.

EU:n laajentuminen lisää kilpailua maa- ja elintarviketaloudessa. Tästä voi aiheutua niin hyötyä kuin haittaakin sekä kuluttajille että tuottajille. Lähtökohtana on se, että kuluttajille turvataan laadukkaat tuotteet ja tuottajien toimintaedellytykset säilytetään muutoksista huolimatta. Laajentumisesta aiheutuvia muutoksia onkin tarkkaan seurattava, jotta mahdollisiin kielteisiin seurauksiin voidaan reagoida asianmukaisin toimenpitein. Laajentuneessa unionissakin maataloustuotannon tulee perustua kannattaviin perheviljelmiin, jotka tuottavat turvallista ruokaa maise- ja ympäristöarvoja kunnioittaen.

EU:n yhteisen maatalouspolitiikan muuttaminen on pitkäjänteistä työtä. Suomen maatalouden kilpailukyvyyn turvaamiseksi on meillä huolellisesti kartoitettava tuote- ja sektorikohtaisesti keinoja, joita käytettäessä yhteinen maatalouspolitiikka kohtelisi tasapuolisesti eri alueilla ja eri olosuhteissa harjoitettavaa maataloustuotantoa. Maataloutemme kannattavuuden turvaamiseksi lyhyellä aikavälillä on tärkeää huolehtia siitä, että yhteisen maatalouspolitiikan välitarkastelun yhteydessä maataloutemme erityisolosuhteet tulevat tehtävissä päätöksissä asianmukaisesti huomioon otettua.

Suomen maatalouden tukijärjestelmä muodostuu yhteisen maatalouspolitiikan tukimuodoista (EU-tulotuet, ympäristötuki ja luonnonhaittakorvaus) ja sitä täydentävästä kansallisesta tuesta. Yhteisen maatalouspolitiikan muutokset huomioon ottaen kansallisen tuen tason ja muodon on turvattava maatalouden kannattavuus ja jatkuvuus koko maassa. Käytettävien tukimuotojen on säilytettävä tuotantomotivaatio. Kuluvan vuoden keskeinen tavoite on saada koko maa pitkäaikaisten kansallisten tukien piiriin.

Maatalouden ympäristötuen ja luonnonhaittakorvauksen rahoitus ohjelmakauden 2000-2006 loppuvuosina ja tulevalla ohjelmakaudella on turvattava, jotta järjestelmät pystytään toteuttamaan vähintään nykyisen tasoisena ottaen huomioon yhteisen maatalouspolitiikan välitarkastelun ja seuraavan ohjelmakauden mahdollisuudet.

Kuluttajalähtöisen toiminnan edistämiseksi elintarvikeketjussa kansallista elintarviketalouden laatustrategiaa jatketaan ja koko elintarvikeketjun kattavaa laatujärjestelmää kehitetään edelleen. Tässä yhteydessä jatketaan elintarvikkeiden laatutietojärjestelmän kehittämistä, arvioidaan viljelijöiden laatu- ja koulutuksen vaikuttavuutta ja lisätään kuluttaja-asioiden tuntemusta. Paikallisen elintarvikevalvonnan tehokkuutta lisätään kuntien yhteistyötä lisäämällä sekä valvontahenkilöstöä kouluttamalla. Maatalouden tuotantopanosten korkea laatu ja tuotantomenetelmien eettisyys taataan, jotta ne osaltaan edistävät maatalouden kilpailukykyä ja kuluttajien luottamusta tarjolla oleviin tuotteisiin.

Monivaikutteisen maatalouden toimintaedellytysten ja maaseudun elinvoimaisuuden turvaaminen voi meidän olosuhteissamme vaatia niin aluepolitiikan kuin maatalouspolitiikan osalta aikaisemmasta poikkeavia ratkaisuja. Seuraavan ohjelmakauden maaseutuohjelmien valmistelun ja maatalouspolitiikan toimeenpanon kautta on rakennettava toimiva kokonaisuus, joka edistää monivaikutteisen maatalouden toimintaedellytyksiä ja maaseudun elinvoimaa. Tässä yhteydessä on mm. kytkettävä eläinten hyvinvointi, ympäristökysymykset sekä kuluttajien odotukset tuotteiden ja tuotannon turvallisuuden ja laadun suhteen entistä tiiviimmin osaksi maatalous- ja maaseutupolitiikkaa.

Maataloustuotantoa ohjaavien toimenpiteiden valmistelussa on ennakkoluulottomasti kartoitettava vaihtoehtoja, joilla perheviljelmäpohjaisen maatalouden kannattavuus ja toimintaedellytykset voi-

daan turvata myös jatkossa kilpailun kiristyessä ja toimintaympäristön muuttuessa. Erityisesti on kehitettävä keinoja, jotka säilyttävät tuotantomotivaation ja työnteon mielekkyyden maataloudessa. Tuotantosuuntien ja alueiden välisten tukitasojen määrittelyssä on löydettävä tasapainoinen ratkaisu, joka ottaa huomioon alueiden väliset luontaiset tuotantomahdollisuudet ja maataloustyön sitovuuden. Kotieläintuotantoon ja kasvinviljelyyn kohdistuvien tukien keskinäinen suhde tulee mitoittaa niin, että kannustimet molempiin tuotannonaloihin säilyvät.

Kansallisesti on lähivuosina entistä enemmän pohdittava maatalouden rakenteen ja maaseudun elinvoimaisuuden välistä yhteyttä. Investointituen turvin, maatalouden luopumisjärjestelmiä kehittämällä ja sukupolvenvaihdoksia edistämällä autetaan maataloutta sopeutumaan kiristyvään kilpailuun ja huolehditaan siitä, että maatalouden tuotantovälineet siirtyvät joustavasti tuottajalta toiselle. Maatalouden rakennepolitiikassa erityinen huomio on kiinnitettävä eläinten hyvinvointiin ja ympäristökysymyksiin.

2. Metsätalous

2.1 Metsätoimialan kehityksen suunta

Tulevaisuudentutkimusta metsäalalla on toteutettu toimintaskenaario-tekniikalla tehtyihin skenaarioihin ja ns. mega-trendien pohjalta tehtyyn päättelyyn perustuen. Tunnistettuja megatrendejä ovat:

- huononeva huoltosuhde
- EMU-olojen pakottama tiukka valtiontalous ja tarve alentaa verotusta
- suurteollisuuden globalisoituminen ja Euroopan yhdentyminen
- puuvarojen fyysinen riittävyys Euroopan tasolla, mutta markkinoille tulon epävarmuus kilpailukyiseen hintaan.

Nämä metsäalaa vaikuttavat megatrendit ovat osaltaan aiheuttamassa metsäalalle pitkällä aikavälillä työvoimapulaa sekä tuottavuuden lisäämistarpeita ja kustannusten alentamispaineita.

Viime aikainen kehitys sopii toimintaskenaarioon ”Globalisoituvan metsäteollisuuden pohjoismainen kotipesä säilyy, mutta tuotanto on vaarassa vähetä kotipesässä”. Tähän viittaa mm. kotimaisten metsäteollisuusinvestointien laskeva trendi, globalisoitumisprosessin eteneminen (yritysostot ja investoinnit ulkomaille) ja tuontipuun osuuden kasvu. Skenaariossa toimitaan kovan kansainvälisen kilpailun maailmassa ja kustannuskilpailukyky on yksi avaintekijä.

EU:n itälaajeneminen tuo yhteisöön 10 uutta jäsenmaata, 34 miljoonaa hehtaaria, eli 25 prosenttia lisää metsää, kemialliselle metsäteollisuudelle laajentumismahdollisuuksia ja mekaaniselle metsäteollisuudelle kiristyvää kilpailua. Myös EU:n metsäpoliittinen aktiivisuus saattaa lisääntyä, mikä ei aina välttämättä ole läheisyysperiaatetta painottavan Suomen etujen mukaista. Venäjän mekaanisen metsäteollisuuden kehitys kiristää kilpailua ja pitää yllä kuitupuun tarjontaa Suomeen.

Taloudellisten lainalaisuuksien lisäksi markkinoiden ympäristöarvot ja -arvostukset säilyvät sektorin toimintaan vaikuttavina ohjaavina tekijänä (mm. sertifiointi). Kotimaaisessa ja kansainvälisessä metsä- ja ympäristöpolitiikassa metsätalouden ekonomisen, ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden yhteensovittaminen säilyvät keskeisenä teemana, jossa mm. luotettavan tutkimustiedon merkitys toimenpiteiden valinnassa ja toisaalta konfliktien hallinnan välineenä korostuu.

Metsien monimuotoisuuden edistämässä keskitytään lähivuosina yksityisten metsänomistajien tekemän omaehtoisen suojelun toimintamallien kehittämiseen. Käynnissä olevan Etelä-Suomen met-

sien monimuotoisuusohjelman tuottamat tulokset arvioidaan vuonna 2006. Metsien suojelun ja metsään perustuvien elinkeinojen ja sosiaalisten toimintojen erilaisten yhteiskunnallisten tavoitteiden yhteensovittamisessa tarvitaan kaikkien asianosaisten toimijatahojen yhteistyötä.

2.2 Metsäalan muutos ja maaseudun elinvoimaisuus

Metsänomistajakunta näyttää keskittyvän maaseudun taajamiin, mutta samalla ikääntyvän voimakkaasti. Tämä lisää mm. ammattimaisen metsäpalvelun kysyntää, koska omatoimisuus ikääntymisen vuoksi vähenee. Edellytyksenä palveluiden kysynnän kasvulle on kuitenkin metsänhoitotöiden kannattavuuden ja kustannustehokkuuden säilyminen riittävällä tasolla.

Maaseudun elinvoimaisuuden ja työllisyyden kannalta on toivottavaa, että uhkaava suorittavan tason työvoimapula voidaan torjua. Eräs keino on metsäalan palveluyrittäjyyden lisääminen. Keskiasteen koulutuksen saaneita yrittäjiä on helpompi rekrytoida metsätalouteen kuin suorittavan tason työntekijöitä. Yrittäjät taas osallistuvat yleensä myös suorittavaan työhön toimihenkilöistä poiketen ja voivat tehokkaasti rekrytoida työvoimaa mm. työssä oppimisen avulla. Myös EU:n laajentumisen tarjoaman uuden työvoimapotentialin hyödyntämisessä metsäalan palveluyrittäjyys tarjoaa joustavan vaihtoehdon.

Puun kilpailukykyisen hinnan säilyttäminen ja sen tuottamisen mielekkyyden ja myyntihalukkuuden ylläpito edellyttävät metsätalouden tuotantokustannusten nousun kääntämistä alenevaksi trendiksi. Tähän on selviä mahdollisuuksia, joista yksi on kilpailun esteiden poistaminen ja metsäalan palveluyrittäjyyden lisääminen.

Puuntuotannon ammattimaistuminen ja sitä tukevan toiminnan kehittyminen yritystoiminnaksi edistää kustannustehokkuutta ja puun markkinoille tuloa. Havaintojen mukaan päätoimisesti metsätalouteen keskittyvät tilat hoitavat metsiään keskimääräistä tehokkaammin. Metsänomistajan iän lisääntyminen vähentää puunmyyntihalukkuutta ja myös metsänhoitoaktiivisuutta. Metsälököön suurentaminen, sukupolvenvaihdoksen tukeminen ja muut metsätalousyrittäjyyttä edistävät toimenpiteet vaikuttavat suoraan maaseudun tulonmuodostukseen.

Kantohinnoista ja metsätalouden työtuloista suurin osa – arviolta yli 70 prosenttia – jää joko maaseudulle tai läheisiin pieniin asutuskeskuksiin. Metsätalouden elinvoimaisuus tukee maaseudun elinvoimaisuutta, vaikka metsätalouden merkitys ulottuu sitä laajemmin koko kansantalouteen ja yhteiskunnan hyvinvointiin. Huonon huoltosuhteen oloissa toimiala, jolla on suuri käyttökate – metsätalouden käyttökate yli 80 prosenttia – on kansantaloudelle erityisen arvokas, koska pienellä työpanoksella tuotetaan suuri kansantuotteen lisäys.

2.3 Metsätalouden kannattavuuden avainkysymykset

Vaikka metsällä on useita käyttömuotoja on puuntuotanto jatkossakin suurin metsään pohjautuvan elinkeinotoiminnan tulonmuodostaja. Metsätalous voi menestyä Suomessa vain seuraavien edellytysten vallitessa:

- metsäteollisuuden tuotanto säilyy ja kehittyy ja puulle on kysyntää
- puu tulee markkinoille kilpailukykyiseen hintaan
- puuntuottamisen kannattavuus on tasolla, joka tekee siitä mielekästä taloudellista toimintaa.

Puuntuottamisen kannattavuus riippuu kantohintatasosta, puuntuottamisen kustannustehokkuudesta ja valtion tuesta puuntuotannolle.

Kun kantohintataso määräytyy lisääntyvässä määrin on kansainvälisen tason mukaan, toimialan sisäisen kustannustehokkuuden parantaminen on avainasemassa kannattavuuden kehittämisessä. Valtion tukien pitäminen Kansallinen metsäohjelma 2010:ssä asetettujen tavoitteiden tasolla tukee myös toimialan kannattavuutta.

Laajasti nähtynä metsätalouden kustannustehokkuus on organisatorista, liikkeenjohdollista, logistista ja toiminnallista tehokkuutta. Julkisen sektorin keinoin on mahdollista vaikuttaa tehokkuuteen suoraan valtion ja valtionapuorganisaatioiden ohjauksen kautta sekä välillisesti valtion tukeman toiminnan ja yksityisen yritystoiminnan välisen työnjaon kehittämisen kautta. Kummatkin tavoitteet edellyttävät uusien toimintamallien määrätietoista kehittämistä ja tuotantomittakaavaista testaa- mista. Uusien toimintamallien kehittämiseen on tarvetta myös muiden metsäpoliittisten tavoitteiden saavuttamisessa, kuten taloudellisen, ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden aktiivisessa yhteenso- vittamisessa, Metso-toimikunnan toimintaohjelman toteuttamisessa ja mm. luontomatkailun kehit- tämisessä.

Yhteiskunnan infrastruktuurin kunnossa pitäminen on samoin julkisen sektorin vastuulla. Missään vaiheessa infrastruktuuri ei saisi rappeutua sellaiselle tasolle, että se alkaa heikentää kannattavan metsätalouden edellytyksiä.

Teollisuuden maksukykyisen kysynnän edistämiseksi myös julkisen tutkimus- ja kehitystoiminnan säilyttäminen korkealla tasolla on toivottavaa. Huomattava osa julkisesta panostuksesta tulisi kohdistaa puun perustutkimukseen ja ominaisuuksiin jalostettavana materiaalina sekä metsäalan julki- sen ja yksityisen sektorin tehokkuutta edistävään informaatioteknologiaan.

Kannattava yksityismetsätalous tukee maaseudun elinvoimaa ja koko kansantaloutta. Pitkäjänteisen toiminnan turvaamiseksi yksityistaloudellisesti heikoimminkin kannattavia ylisukupolvisia investoin- teja ja vaikeasti toteutettavia yhteishankkeita tuetaan valtion varoin Suomessa ja muissa maissa, joissa on yksityismetsätaloutta. Samasta syystä johtuen metsätalouden kannattavuutta ei ole syytä heikentää korottamalla metsätalouteen kohdistuvaa verotusta. Esimerkiksi kiinteistöveron käyttöön- otto tuloverotuksen rinnalle metsätaloudessa johtaisi metsänhoito- ja metsänparannustöiden vähe- nemiseen ja ajan mittaan aleneviin hakkuutuloihin ja hakkuutulojen verokertymään.

3. Elintarvikkeiden turvallisuus ja laatu

3.1 Nykytila ja sen kehityssuunnat

Kasvinterveyden ja eläintautien tila sekä eläinten hyvinvointi ovat toistaiseksi säilyneet hyvänä Suomessa. Maatalouden tuotantopanosten ja elintarvikkeiden korkea laatu ja turvallisuus on pys- tytty säilyttämään. Eurooppalaiset suuret elintarvikekriisit kuten BSE, dioksiini sekä suu- ja sork- katauti ovat vähentäneet kuluttajien luottamusta elintarvikkeiden turvallisuuteen ja laatuun. Luotta- musta ovat voineet horjuttaa myös kriisien seurauksena nousseet ongelmat sisämarkkinoiden toimi- vuudessa, EU:n ulkopuolta tulevan tuonnin lisääntyminen ja monipuolistuminen sekä yhteisön omassa viranomaisvalvonnassa esiin tulleet puutteet. EU käynnisti kriisien keskellä mittavan sää- dösten uudistamishankkeen, jota kuvattiin vuonna 2000 annetussa valkoisessa kirjassa elintarvik- keiden turvallisuudesta. Säädöshanke on edennyt suunnitelman mukaisesti.

Suurten elintarvikekriisien opetus on tiivistettävissä seuraaviin neljään kohtaan, jotka nyt toimivat EU:n lainsäädännön kehittämisen lähtökohtina:

1. maatalouden tuotantopanokset, tuotantoeläinten ruokinta ja elintarvikkeiden tuottaminen muodostavat jatkumon, jota on valvottava yhtenäisin menettelytavoin ja samoin kriteerein,
2. maatalouden tuotantopanosten ja elintarvikkeiden tuotanto on globaalia toimintaa, maatalouden tuotantopanosten, elintarviketuotantoon käytettävien eläinten,
3. elintarvikkeiden raaka-aineiden ja valmiiden tuotteiden jäljitettävyyden ja petoksenkestävyyden varmistusmenettelyt ovat olennainen osa turvallisuuden varmistamista, ja
4. turvallisuus voidaan varmistaa vain tieteellisesti perusteltavissa olevin menettelytavoin, joilla on riittävä tuki julkisuudessa.

Elintarvikekaupan vapautuminen lisää biologisia ja kemiallisia riskejä myös Suomessa. Maailman lisääntyvän väestön ruokkiminen on edellyttänyt uusien maa-alueiden käyttöönottoa ja johtanut kasvaneeseen ravinnon saastumisen riskiin. Ulkomaisten raaka-aineiden ja valmisteiden käytön lisääntymisestä johtuen suuri osa valvonnasta suoritetaan Suomen ulkopuolella. Valvonnan kohteina ovat usein julkisuudessa huomiota saaneet kohteet, jolloin priorisointia ja panos-tuotos -arvioita ei tehdä riittävästi.

Maapallon keskilämpötila on edelleen nousussa, mikä merkitsee kasvi- ja eläintautien lisääntymistä. Puhdasta juoma- ja kasteluvettä on niukasti. Myös Suomeen tuodaan elintarvikkeita alueilta, joissa veden laatu ja vesihuoltojärjestelmien kunto on heikko. Jalostettujen tuotteiden ja joukkoruokailun osuus koko ravitsemuksesta kasvaa. Väestön ikääntyminen muuttaa kuluttajien tarpeita. Merkittävä osa hygieniasta ja dieetin koostumuksesta koskevasta vastuusta siirtyy joukkoruokailun järjestäjälle. Etnisten ruokien ja etnisten ryhmien lisääntyminen tuo mukanaan Suomessa tähän mennessä uusia elintarvikkeita ja käytänteitä, joihin saattaa liittyä uusia riskejä. Uusien kasvien maahantuonti ja niiden alkuperämaiden hygieniset ongelmat ovat edellyttäneet kasvien hygieniavalvonnan menetelmien kehittämistä.

Elintarviketuotannon koko tuotantoketju muuttuu tulevaisuudessa merkittävästi. Elintarviketuotantoon suuntautuneiden tilojen määrä vähenee edelleen ja tilojen erikoistuminen lisääntyy. Alkutuotanto ja jalostus integroituvat ketjuiksi. Paikalliseen kulutukseen tarkoitettu tuotanto ja jalostus ovat yksi erikoistumisaloista.

3.2 Toimintaympäristöön liittyvät uhat

Suomalaisen elintarviketuotannon alasarjo johtaisi selvästi nykyistä enemmän valvonnan painottamiseen ulkomaille. Globaalit elintarvikeriskit todentuvat myös Suomessa, joten suomalaisten elintarviketurvallisuus ja myös usko siihen voivat heikentyä. Jos julkinen rahoitusosuus laskee, yhä suurempi osa virallisesta valvonnasta joudutaan siirtämään suoraan yrityksille lisäämällä niiden omavalvontavastuuta. Tämä lisää riskiä ellei toimijoiden moraaliin voi luottaa eivätkä viranomaiset valvo riittävästi omavalvonnan laatua ja määrää. Elinkeinotukien suuntaamisessa ei välttämättä oteta huomioon elintarviketurvallisuuteen liittyviä vaatimuksia. Turvallisuus liitetään tuttuihin globaaleihin brändituotteisiin, ei suomalaisiin elintarvikkeisiin. Toisaalla tuotehyväksynnän ehtojen tiukentuminen saattaa hidastaa uusien innovaatioiden käyttöönottoa ja mahdollisten vientiponnistusten onnistumista.

Saastuneilla mailla sekä saastuneen kasteluvien avulla tuotettujen elintarvikkeiden tuonti Suomeen lisääntyy. Vesivälitteiset epidemiat lisääntyvät ja jälkikäteisten saastumisen puhdistusmenetelmien käyttö yleistyy. Infektiotaudit leviävät entistä enemmän. Näiden estämiseksi antibioottien käyttö lisääntyy, jolloin puolestaan resistentit kannat lisääntyvät. Teollisen maatalouden riskejä yritetään hallita perinteisen maatalouden menettelytavoin. Suurin ruokaan liittyvä riski on ravitsemuksellinen. Yhä suurempi osa väestöstä valitsee kulttuurisista tai taloudellisista syistä ravitsemuksellisesti aiempaa heikompi elintarvikkeita. Ruoan käytön helppous ja mieltymykset saattavat

myös ohjata kulutusta ravitsemuksellisen turvallisuuden kannalta väärään suuntaan. Elintarviketerorismien kasvava uhka asettaa turvallisuusjärjestelmille ja valvonnalle lisääntyviä haasteita.

3.3 Toimintaympäristöön liittyvät mahdollisuudet

Suomessa on elintarviketalouden laatustrategian mukainen kattava laatujärjestelmä “pellolta pöytään”, ja kaikki tahot sitoutuvat aidosti sitä toteuttamaan. Valvonnassa vallitsee hyvä tasapaino viranomaisvalvonnan ja omavalvonnan välillä. Tietotekniikan ja biotekniikan menetelmin kehitetään ennakoivia valvonta- ja seurantamenetelmiä. Riskinarvioinnin keinoin keskitytään olennaisiin turvallisuutta vaarantaviin seikkoihin. Valvonta on kaikilla tasoilla avointa. Valvonta järjestetään mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti ja tehokkaasti paikalliset tarpeet ja resurssit huomioon ottaen. Suomen ympäristön ja vesihuollon turvallisuudesta pidetään huolta, jotta Suomessa tuotettujen raaka-aineiden turvallisuus voidaan varmistaa. Suomen maaperän puhtaus ja osaamisen korkea taso tuottavat suomalaisille todistettavasti hyvälaatuisia tuotteita, joita pystytään myös viemään.

Turvallisuus, tieteelliseen riskinarviointiin perustuva päätöksenteko, tuotannon eettisyys, painottuminen erikoistuotteisiin, laatujärjestelmät ja valvonnan tehokkuus ovat lähiajan muutoksen paino-alueet.

Elintarviketuotannon taloudellisuuden ja kilpailukyvyn kehittämisessä tulevat aiempaa korostetummin esille eläinten hyvinvointiin ja terveyteen, maatalouden tuotantopanosten laatuun, bio- ja geenitekniikkaan, luonnonmukaiseen tuotantoon, tuotantoympäristön tilaan ja ympäristövaikutuksiin liittyvät kysymykset. Erityisesti esiin nousee näiden ominaisuuksien liittäminen tuotteisiin siten, että ominaisuus on varmennettavissa.

EU:n yhteisen maatalouspolitiikan mukaisiin tukijärjestelmiin liitetään yhä enemmän eläinten hyvinvointiin sekä maatalouden tuotantopanosten ja elintarvikkeiden turvallisuuteen ja laatuun liittyviä seikkoja. Tästä muodostuu merkittävä keino parantaa myös vapaaehtoisten laatujärjestelmien ja sertifiointien avulla eläinten hyvinvointia sekä elintarvikkeiden turvallisuutta ja laatua.

3.4 Olennainen kysymyksenasettelu

Tietointensiivisyys kasvaa elintarviketuotantoketjussa. Asiakas- ja kuluttajahyödyn tuottaminen edellyttää sitä, että koko ketju oppii välittämään tietoa päästä päähän ja oppii muuttamaan toimintaansa sen perusteella. Elintarvikkeisiin liitetään aiempaa enemmän tietoa ja uusia kulttuurisia merkityksiä. Elintarvikkeisiin ja niiden raaka-aineisiin liitetyn tiedon luotettavuus ja varmistettavuus nousee ongelmaksi. Maatalouden tuotantopanosten, elintarvikkeiden raaka-aineiden ja valmiiden elintarvikkeiden jäljitettävyys edellyttää järjestelmällisiä ponnistuksia. Kuluttajien osallisuus elintarviketuotantoketjuun kasvaa. Kuluttajien tarpeiden jakautuminen yhä pienempiin osa-alueisiin jatkuu. Elintarvikkeet räätälöidään eri asiakasryhmille entistä tarkemmin.

Tutkimus, koulutus ja innovaatioiden tukeminen ovat oleellisia kilpailukyvyn säilymistä kannalta. Elintarviketurvallisuuden, bio- ja geenitekniikan tutkimus ovat avainasemassa.

Suomalaisten tuotteiden turvallisuus ja laatu osoitetaan varmistettavalla tavalla eli kattavin laatu- ja valvontajärjestelmin sekä varautumissuunnitelmin. Ravitsemukseen liittyvät kansanterveysriskit korostuvat. Turvallisuutta varmistavat toimet ja niiden mitoitus perustuvat tieteelliseen riskinarviointiin.

Ympäristön tila heijastuu yhä selvemmin suoraan elintarvikkeiden turvallisuuteen ja laatuun.

Elintarvikkeiden turvallisuus taataan kansainvälistyvässä maatalouskaupassa kansainvälisellä standardoinnilla sekä monenkeskisin ja kahdenkeskisin sopimusjärjestelyin. Bioterrorismin uhkaan vastataan rakentamalla laatu- ja jäljitettävyyssjärjestelmiä sekä parantamalla analytiikkaa.

3.5 Olennaiset hankkeet

1. Elintarvikkeiden turvallisuutta käsittelevän valkoisen kirjan 82 EU-tason säädöshanketta ja niiden toimeenpano Suomessa.
2. Elintarviketalouden kansallinen laatustrategia ja elintarviketalouden laatu- ja jäljitettävyyssjärjestelmän rakentaminen.
3. Kansallisen valvontajärjestelmän vahvistaminen: pellolta pöytään valvontaketjun luonti keskuhallintoon, paikallisen valvonnan kokoaminen seutukuntiin ja riittävät resurssit.
4. Kansallinen sekä Euroopan elintarviketurvallisuusviranomaisen suorittama riskinarviointi.
5. Yhteisen maatalouspolitiikan uudistaminen.

3.6 Tulevalla hallituskaudella ratkaistavat asiat

1. Uusi elintarvikelaki: nykyisen elintarvikelain, eläimistä saatavien elintarvikkeiden elintarvikehygieniasta annetun lain ja terveydensuojelulain elintarvikemääräysten yhdistäminen muuttuvan EU-lainsäädännön mukaiseksi, elintarvikevalvonnan kehittämiseksi ja valvonnan ohjauksen tehostamiseksi. Vastuutahot: MMM, STM, KTM. Ei merkittäviä valtiontaloudellisia vaikutuksia.
2. Ympäristöterveydenhuollon seudullistaminen: elintarvikevalvonnan ja muun ympäristöterveydenhuollon kokoaminen 40-65 seudulliseen yksikköön. Vastuutahot: MMM, STM, KTM, YM, Elintarvikevirasto, kunnat. Taloudelliset vaikutukset: selvitysmiesraportin (MMM) mukaan paikallisessa elintarvikevalvonnassa noin 6 miljoonan euron vaje vuodessa. Toisaalta paikallisen valvonnan saattaminen maksulliseksi muiden Pohjoismaiden tasolle (vähintään 50 prosenttia) lisäisi tuloja noin 9 miljoonaa euroa vuodessa.
3. Eläinlääkintähuollon modernisointi: Selvitetään eläintautien ja eläinten hyvinvoinnin valvonnan ja viranomaisten työnjaon kehittämisen mahdollisuudet. Selvityksessä otetaan huomioon ympäristöterveydenhuollon ja keskuhallinnon kehittämishankkeet. Selvityksen perusteella uudistetaan eläinlääkintähuoltolaki ja eläintautilaki. Uudistamisen tavoitteena on voimavarojen käytön tehostaminen siten että varmistetaan eläinlääkintäpalvelujen saatavuus ja viranomaisten valvonnan toimivuus. Vastuutahot: MMM, lääninhallitukset, kunnat. Taloudelliset vaikutukset: arvioidaan selvityksen yhteydessä.
4. Eläimistä ihmisiin tarttuvien tautien (zoonosien) valvonnan tehostaminen: maa- ja metsätalousministeriön johdolla vuonna 2003 valmistuvan zoonosistrategian toimeenpano eri hallinnonalojen yhteistyönä. Vastuutahot: MMM, STM, YM, elintarvikevirasto, eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos, kansanterveyslaitos. Taloudelliset vaikutukset: zoonosivalvonnan ja diagnostiikan parantamiseen tarvitaan vuositasolla noin 1 miljoona euroa. STM:n työryhmän (1996) arvion mukaan ruokamyrkytyksistä aiheutuu vuosittain noin 85 miljoonan euron kustannukset. Ruokamyrkytyssairastavuuden alentaminen 2-3 prosentilla toisi siis noin 2 miljoonan euron säästöt vuositasolla. Zoonosien torjuntaan liittyvän tietotaidon kehittämisellä olisi myös teknologiaa ja työllisyyttä edistävä vaikutus.

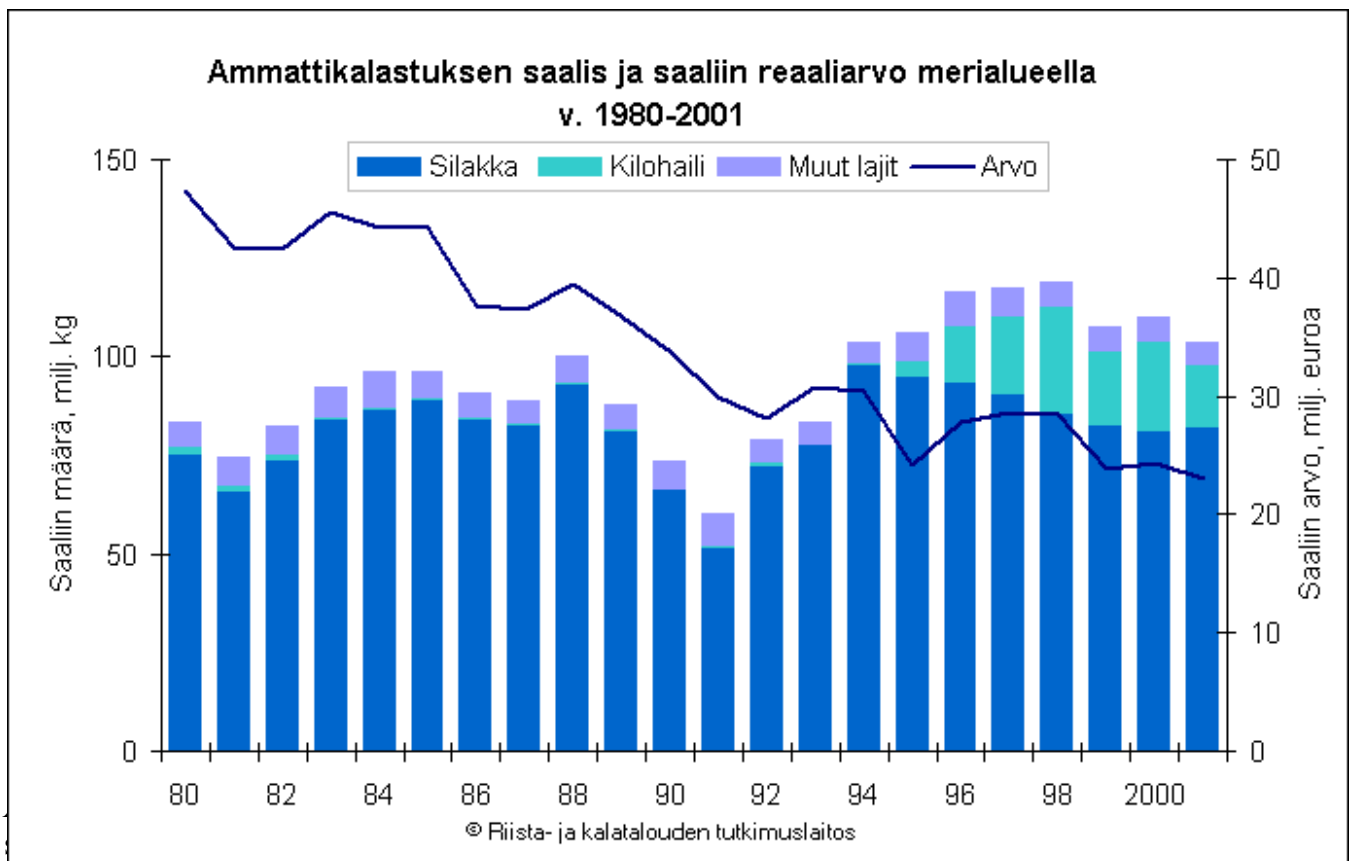
5. Viikin toimitilahanke: Uuden pellolta pöytään konsernin perustaminen keskushallinnon tutkimus-, valvonta- ja tarkastustoiminnalle: Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitoksen, Kasvintuotannon tarkastuskeskuksen, Elintarvikeviraston sekä maa- ja metsätalousministeriön elintarvike- ja terveystieteiden osaston operatiivisten toimintojen yhdistäminen yhdeksi laitokseksi. Synergian lisääminen Helsingin Yliopiston maa- ja metsätaloustieteellisen tiedekunnan ja eläinlääketieteellisen tiedekunnan kanssa. Vastuutahot: MMM, OPM, HY, EELA, EVI, KTTK. Taloudelliset vaikutukset: vuokra- ja kassakustannusten nousu 1,6 miljoonaa euroa vuodessa ja kertaluonteiset kulut 1,9 miljoonaa euroa.

6. Yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksen yhteydessä on komissio ehdottanut suorien tukitulojen ehtoiksi muun muassa maatalouden tuotantopanosten (rehut ja torjunta-aineet), kasvin- ja eläinterveystieteiden sekä eläinten hyvinvointiin liittyvän EU:n lainsäädännön noudattamista. Lisäksi uuden lainsäädännön/standardien toimeenpanoa maatilatasolla sekä vapaaehtoisia elintarvikeketjun laatu- ja turvallisuuteen liittyviä keinoja edistää elintarvikeketjun laatuun ja turvallisuuteen liittyvän lainsäädännön toimeenpanoa. Uusi järjestelmä luo haasteita valvonta- ja tarkastustoiminnan kehittämiseksi. Vastuutahot: MMM. Taloudelliset vaikutukset: nykyisen tukirahoituksen uudelleen kohdentaminen, valvonnan organisoiminen.

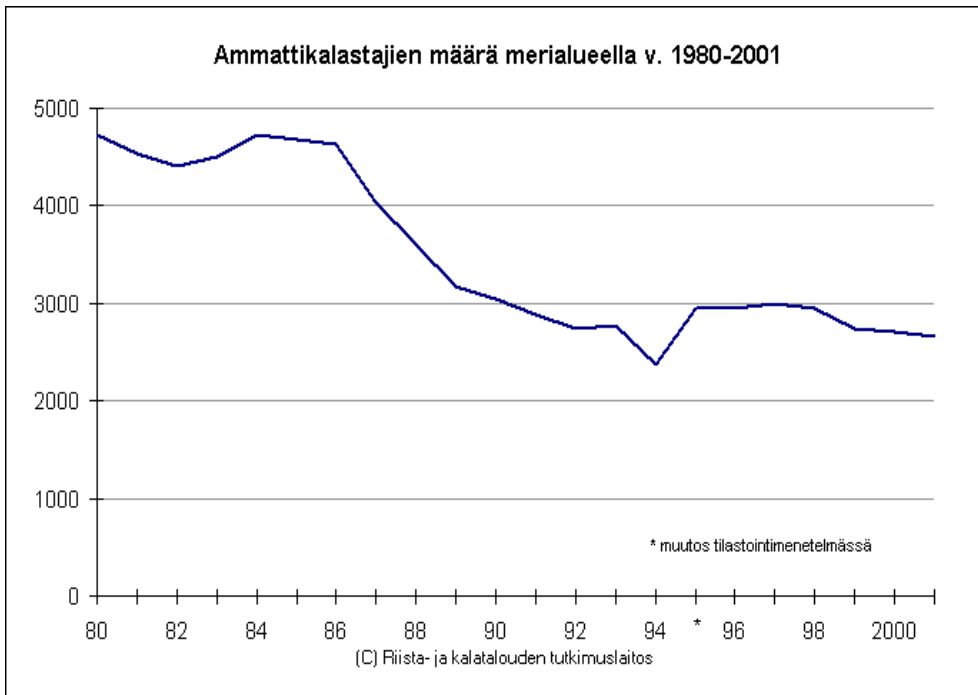
4. Kalatalous

4.1 Elinkeinokalatalous

Elinkeinokalatalous on pääosin kotimaisiin kalavaroihin perustuva elintarvikehuollon tärkeä lenkki. Uudistuvia luonnonvaroja hyödynnetään kestäväällä tavalla ottaen huomioon ympäristönäkökohdat.

Kalastusyritysten määrä on vähentynyt ja yksikkökoko kasvanut. Näiden suuntausten oletetaan vielä jatkuvan.

Kalavarat: Itämeren silakka- ja kilohailikannat ovat jonkin verran pienentyneet, ilmeisesti liian suuriksi asetettujen pyyntioikeuksien vuoksi, lukuun ottamatta Selkämeren silakkakantaa, joka on vahvistumassa. Silakan pyyntiä on lyhyellä aikavälillä mahdollista lisätä nykyisestä noin 20-25 prosenttia.

Merelliset kuha- ja ahvenkannat ovat hyvässä kunnossa. Sen sijaan siika- ja taimenkannat ovat pienentyneet. Pyyntiä harjoitetaan liian pienisilmäisillä verkoilla parasta mahdollista saalistuottoa ajatellen. Saaliiden oletetaan muuttuvan lähivuosina kannanmuutoksia vastaavasti.

Tornion- ja Simojoen luonnossa lisääntyvät lohikannat ovat vahvistuneet selvästi ja lohien tuki-istutukset Tornionjokea varten on lopetettu. Muut lohikantamme ovat viljelyn ja istutusten varassa. Lohenkalastus merellä on taantunut kalastuksen säätelyn ja hyljekantojen vahvistumisen vuoksi. Viljellyn lohien terminaalikalastus sekä hylkeenkestävien pyydysten kehittäminen lisäävät mahdollisuuksia lohikiintiöstämme nykyään käyttämättä jäävän kolmanneksen pyyntiin.

Sisävesien ammattikalastuksessa muikun tärkeä asema säilyy, mutta kantojen tilan kehitys ei ole ennustettavissa.

Kalamarkkinat: Jalostusyritysten käyttämän kotimaisen raaka-aineen määrä on viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut selvästi. Kotimaisen kalansaaliiden ja niistä valmistettujen tuotteiden markkinoinnissa ei ole yleensä ollut ongelmia, ja kysynnän arvioidaan pysyvän hyvänä. Kalan käyttö ihmisravinnoksi on pitkällä aikavälillä kasvanut jonkin verran, mutta pääosa kasvusta johtuu tuodun kalan osuuden suurentumisesta.

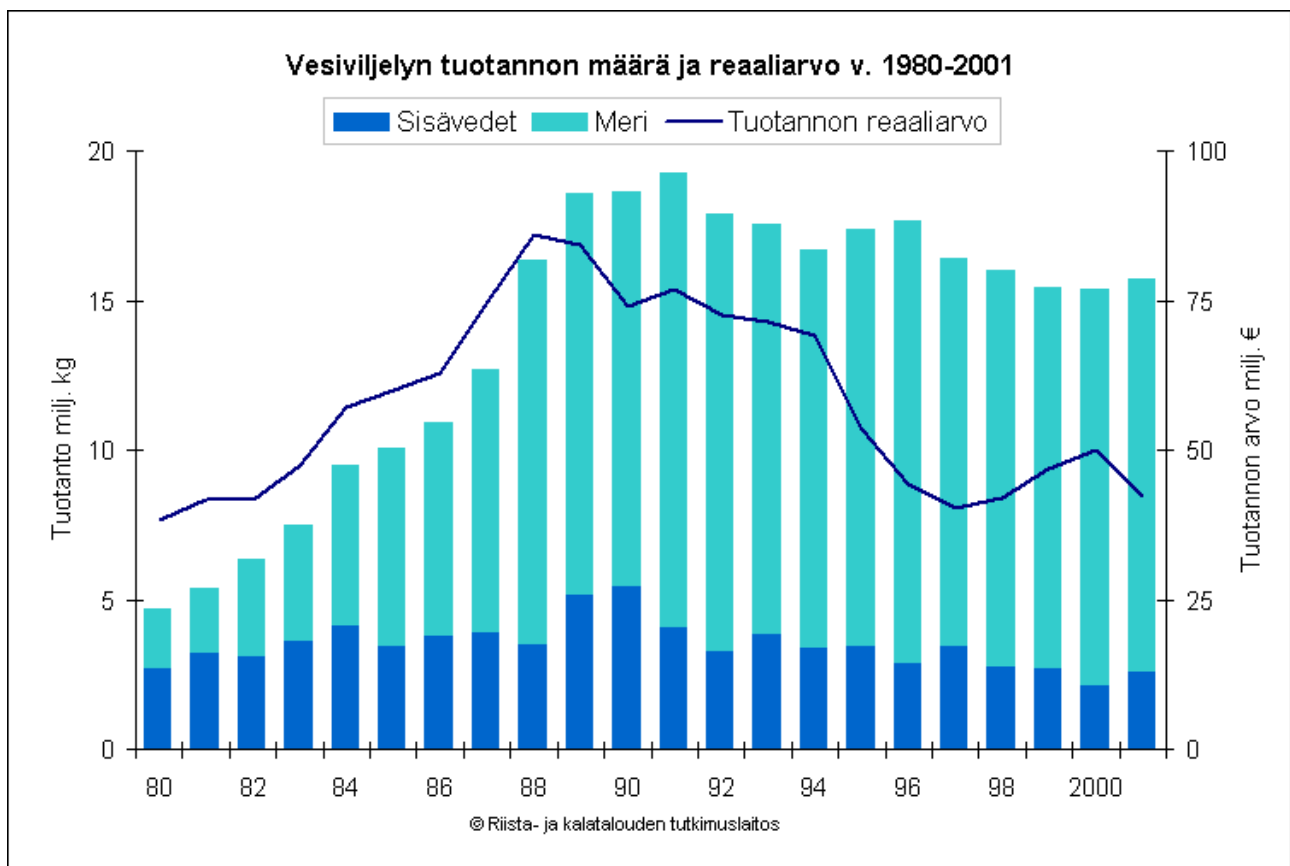
Erityisesti silakan dioksiinia seurataan, koska kalan sisältämän sallitun pitoisuuden raja-arvoa tarkastellaan EU:ssa vuonna 2006. Vain mainitun vuoden loppuun saakka Suomella (ja Ruotsilla) on poikkeuslupa markkinoida pitoisuusrajan ylittävää silakkaa ihmisravinnoksi.

Rakenne- ja laivastopolitiikka: Yhteisöohjelmien (2000-2006) toteutus jatkuu suunnitelmien mukaan, ja toimijoiden halukkuus investointeihin näyttäisi olevan kasvamassa, etenkin jalostusta ja markkinointia koskien.

Rakenneohjelmia mukautetaan vuonna 2003 valmistuvien väliarviointien tulosten perusteella.

Yhteisen kalastuspolitiikan uusittu perusasetus määrää jäsenmaiden laivastojen suurimman sallitun koon ja kieltää julkisen tuen alusten uudistamiseen jo vuoden 2003 alusta. Suunnitelmia troolialuslaivastomme uusimiseksi tuen avulla ei tämän vuoksi ehditty täysimääräisesti toteuttaa. Tuki on kokonaan kielletty vuoden 2004 jälkeen. Arvio troolarilaivaston toimintakyvystä on, että se kuitenkin pystyy tyydyttämään markkinoiden kysynnän, sekä ihmisravinnoksi käytettävää että rehun raaka-aineeksi menevää silakkaa ja kilohailia koskien. Kalastusalusten kokonaismäärän oletetaan pienentyvän, koska kalastajienkin määrä vähenee.

Vesiviljely: Viljelyelinkeino on Suomen EU:hun liittymisen jälkeen lähes koko ajan ollut suurissa vaikeuksissa. Viljellyn kalan tuottajahintataso aleni vuonna 1995, ja sen jälkeen Norjan lohien ylituotannosta johtunut polkumyynti aiheutti markkinoille epävakautta ja hintatason uuden aleneman. Nyt hintaongelma koskee viljeltyä isoa kirjolohta. Suomen EU:ssa vaatima tutkinta polkumyynnistä on käynnistetty.

Viljellyn kalan tuotannon määrä on vuoden 1991 huippuluvusta (21 miljoonaa kiloa) laskenut takaisin 1980-luvun lopun tasolle (15-16 miljoonaa kiloa), ja sen arvo on samalla puolittunut (80 miljoonasta eurosta 40 miljoonaan). Alan pitäminen toimintakykyisenä edellyttäne yritysfuusioiden jatkumista, sillä tuottajahintojen nousua ei ole odotettavissa, eikä lisätuloja saada tuotantomäärien kasvustakaan, koska Suomen lupapolitiikka rajoittaa yritysten koon kasvattamisen. Kalanviljelyn kannattavuutta yritetään kuitenkin lisätä kehittämällä rehuja sekä ruokinta- ja viljelytekniikkaa ympäristöystävällisemmiksi ja ottamalla viljelyyn uusia lajeja.

4.2 Vapaa-ajan kalatalous

Vapaa-ajankalastus on suomalaisten tärkein toiminnallinen luontoharrastus. Sitä harjoittaa yli 40 prosenttia suomalaisista eli noin kaksi miljoonaa henkilöä vuosittain. Vapaa-ajankalastajien lukumäärä on vähentynyt jonkin verran viime vuosina. Suoritettujen tiedustelujen mukaan nuorten kalastusharrastus näyttää säilyneen kuitenkin vielä varsin korkeana, eikä siinä ole havaittu selvää alenevaa suuntausta.

Vapaa-ajankalastuksessa kalastuksen luonne on muuttunut kotitarvekalastuksesta virkistyskalastuksen suuntaan. Tämä näkyy muun muassa verkkokalastuksen vähentymisenä ja vastaavasti vapakalastusvälineiden käytön lisääntymisenä. Verkkojen käytön väheneminen näkyy mm. vapaa-ajankalastuksen saalismäärien vähenemisenä. Vastaavasti vapaa-ajankalastuksen kokonaissaaliin arvo on vähentynyt viime vuosina laskettuna ammattikalastajien saamien kalastajahintojen mukaan. Vapaa-ajankalastuksen pääasiallinen taloudellinen merkitys muodostuu kuitenkin pääasiassa kalastukseen liittyvien palvelujen kysynnästä ja sen määrä on noin 250 miljoonaa euroa vuosittain.

vuosi	henkilöä	kg	milj. euroa -
1988	1 710 000	41 601 000	
1992	2 100 000	68 977 000	82,4
1994	1 836 000	56 558 000	67,3
1996	2 131 000	57 622 000	57,2
1998	2 057 000	48 154 000	53,8
2000	1 975 000	40 952 000	50,5 --

Vapaa-ajankalastajien lukumäärä ja kokonaissaaliit sekä saaliin arvo kalastajahinnan mukaan Suomessa vuosina 1988-2000

vuosi	Kalastuksenhoitomaksut			Viehekalastusmaksut		
	vuosimaksut (kpl)	7 vrk (kpl)	milj. euroa	vuosimaksut (kpl)	7 vrk (kpl)	milj. euroa
1996	491 100		6,61			
1997	362 200	10 700	4,91	70 700	25 200	1,93
1998	342 800	15 500	4,66	58 300	24 300	1,61
1999	302 700	16 400	4,66	55 700	24 400	1,55
2000	304 200	17 400	4,68	60 800	27 000	1,69
2001	297 700	18 400	4,59	67 800	28 200	1,87

Kalastuksenhoitomaksujen ja läänikohtaisten viehekalastusmaksujen suoritusten lukumäärät sekä vuosimaksujen että 7 vuorokauden maksujen osalta eriteltynä vuosina 1996-2001

(Läänikohtainen viehekalastusmaksu ja 7 vuorokauden maksut tulivat vuoden 1997 alusta lukien. Viehekalastusmaksujen osalta on huomattava, että vuonna 1997 oli voimassa vielä vanha läänijako.)

Kalastusalan järjestötoiminta, kalastusaluetoiminta ja huomattava osa kalavesien hoitotoimintaa rahoitetaan kalastuksenhoitomaksutuloista. Nämä tulot ovat kuitenkin tuntuvasti vähentyneet 1990-luvulla toteutettujen kalastuslain muutosten myötä. Kun onkimisesta ja pilkkimisestä tehtiin mak-

suton yleiskalastusoikeus ja 65 vuotta täyttäneet henkilöt vapautettiin kalastuksenhoito- ja viehekalastusmaksun suorittamisesta, väheni kalastuksenhoitomaksukertymä yli neljänneksen. Näin ollen kalatalouden perusrahoitus on supistunut huolestuttavasti ja uhkaa supistua edelleen, kun suuret ikäluokat alkavat jäädä eläkkeelle ja saavuttaa 65 vuoden iän tämän vuosikymmenen lopulla. Määrärahojen väheneminen vaikuttaa ehkä selvimmin hyvin käynnistyneen kalastusalue toiminnan tuntuvaan vaikeutumiseen.

Näyttää siltä, että kalastajien määrä laskee myös jatkossa, ainakin suurten ikäluokkien vanhetessa. Nuorten kalastusharrastuksen säilyttäminen korkealla tasolla edellyttää panostamista nuorisotoimintaan. Erityisen tärkeää tämä on kaupungistuneilla alueilla, joilla luonnossa liikkuminen on vähäisempää kuin maaseudulla.

Osakaskuntien ja kalastusalueiden päätöksenteko vaikeutuu "ukkoutumisen" myötä. Toisaalta osakaskunnan jäsenten kaupungistumisen myötä osakaskunnissa ja kalastusalueissa kalavesien hoidon ja kalastuksen järjestelyn tavoitteet muuttunevat vähitellen monipuolisia kalastusmahdollisuuksia suosivaksi. Osakaskuntien järjestäytyneet toiminta luo perustan myös kalastusalue toiminnan onnistumiselle. Jo nyt mahdollisuutena on siirtää osakaskuntien tehtäviä kalastusalueiden hoidettavaksi ja näin vähentää harvoihin toimijoihin kohdistuvia paineita ja lisätä paikallista yhteistyötä kalastuksen järjestämisessä ja kalavesien hoidossa.

Kalavesien tila on parantunut ja tulee paranemaan edelleen ainakin sisävesialueella paitsi tiukentuneen ympäristölainsäädännön vuoksi myös lisääntyvän vesistö kunnostustoiminnan ja vesiputedirektiivin toimeenpanon myötä. Itämeressä ja joillakin sisävesialueilla sinileväkukintoja esiintyy ainakin aika ajoin myös lähitulevaisuudessa, sillä niiden vähentämiseen voidaan vaikuttaa pääasiassa vain pitkäjänteisillä vesiensuojelutoimilla.

Kalavesien hoitotarve säilyy, mutta sen painopisteissä tapahtuu muutoksia. Istutusten tarve säilyy nykyisellä tasollaan, mutta niiden kohdentumista on tarpeen täsmentää ja niveltää istutukset selvemmin kalastuksen järjestämiseen. Jatkossa on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota alueella luontaisesti esiintyvien lajien ja kantojen kalastuksen järjestämiseen ja tarvittaessa myös niiden käyttöön kalavesien hoidossa.

Raputalouden merkitys tulee kasvamaan rapukantojen parantuessa istutusten tuloksena. Ravustusmahdollisuudet ja rapusaaliit tulevat edelleen lisääntymään. Toisaalta täpläravun yleistyessä kotimaisen jokiravun suojelun tarve korostuu.

Kalavesien kunnostusten ja niihin tarvittavien resurssien tarve kasvaa. Vesien rehevöityminen ja luonnonarvojen merkityksen korostuminen lisäävät tarvetta kunnostaa elinympäristöjä tai muuttaa kalakannan rakennetta (esimerkiksi hoitokalastuksilla) siten, että luontaisesti lisääntyvät ja alueelle sopeutuneet kalalajit ja -kannat saavat paremmat elinmahdollisuudet. Myös suuriin petokaloihin keskittyvä kalastus asettaa lisävaatimuksia sekä kalastuksen järjestämiselle ja hoidolle että kunnostustoiminnalle.

Kalastukseen liittyvistä eettisistä kysymyksistä ei ole vielä puhuttu paljon Suomessa. Nämä kysymykset tulevat varmasti muista EU-maista myös Suomeen ennemmin tai myöhemmin. Niillä voi olla alueellisesti kalastusta ja kalastuksen järjestelyä ohjaava merkitys myös meillä. Tuskin kuitenkaan ihan lähivuosina.

Kalastusmatkailua on viime vuosina kehitetty tuntuvasti ja siitä on muodostumassa tärkeä osa maaseutumatkailua. Varsinkin kalastuspalveluiden tuotteistamisen kautta kalastuksen merkitystä on voitu tuntuvasti nostaa yhtenä maaseutua elävöittävä tekijänä. Kehitysnäkymät näiltä osin ovat varsin suotuisat.

5. Porotalous

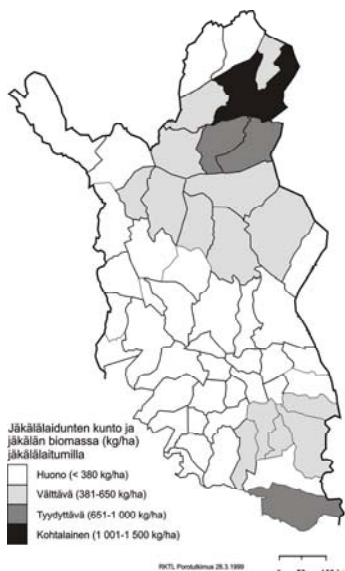
5.1 Taustaa

Poronhoitolain mukaan maa- ja metsätalousministeriö määrää kymmenvuotiskaudeksi suurimmat sallitut eloporoluvut paliskunnittain. Ministeriön on asetettava eloporoluvut talvilaidunten kestävyuden edellyttämälle tasolle. Vuonna 2000 maa- ja metsätalousministeriö alensi suurimpia sallittuja eloporomääriä. Päätös perustui Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen tekemiin laiduninventointeihin, joiden mukaan erityisesti porojen talvilaitumet olivat yleisesti ottaen heikentyneet ja paikoin jopa huonossa kunnossa.

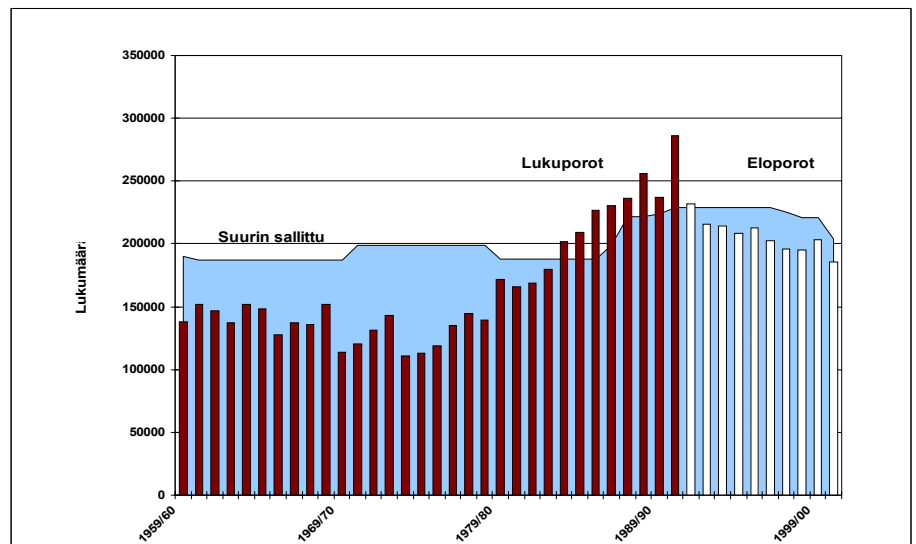
Suurin sallittu eloporomäärä on 203 700 eloporoa kymmenvuotiskaudelle 2000-2010. Vuonna 2002 eloporoja oli 199 708. Laiduntilanteen kehittymistä seurataan säännöllisesti.

Laiduntilanteen sekä muun muassa vuosittaisten luonnonolosuhteiden vaihtelun ja vakaamman lihan tuotannon turvaamiseksi poronhoidossa on useissa paliskunnissa siirrytty enenevässä määrin talviaikaiseen lisäruokintaan sekä tarhaukseen. Tarhaus ja ruokinta on yleisintä eteläisellä poronhoitoalueella. Tämä on toisaalta nostanut porotalouden kustannuksia.

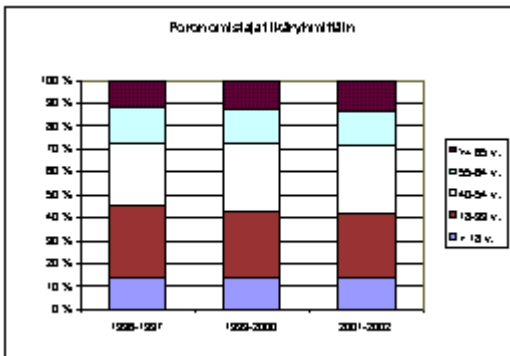
Porojen talvilaidunten kunto

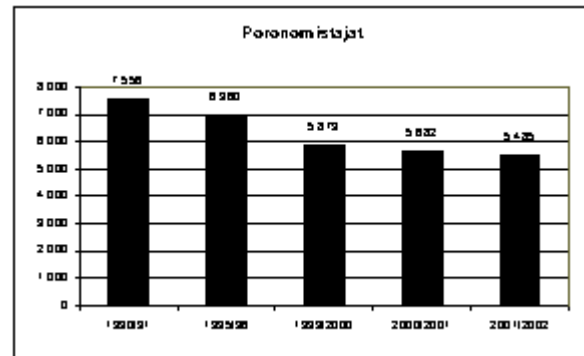
Eloporojen määrä ja suurimmat sallitut eloporoluvut

Poronomistajien ikärakenne

Poronomistajien määrä

Maa- ja metsätalousministeriön tavoitteena on ollut kehittää tukijärjestelmien avulla porotalouselinkeinon rakennetta siten, että elinkeinon harjoittajien joukossa olisi yhä suurempi osa ns. päätoimisia porotalouden harjoittajia, jotka voisivat saada pääosan tuloistaan juuri porotaloudesta. Vastaavasti tukijärjestelmillä on pyritty vaikuttamaan porotalousyrittäjien ikärakenteeseen. Toisaalta erilaisilla hankkeilla on pyritty kehittämään porotaloutta tukevia liitännäselinkeinoja, kuten matkailupalveluita.

5.2 Ennuste porotalouden tulevaisuudesta

Porotaloudessa on jo tapahtunut oleellinen rakenteellinen muutos viimeisen kymmenen vuoden aikana. Eloporojen määrää on vähennetty laidunten tilan turvaamiseksi ja poronomistajien määrä on vähentynyt siten, että jäljelle jääneet porotalouteen keskittyvät yrittäjät voivat saada toimeentulonsa porotaloudesta. Oletettavissa on, että suuria rakenteellisia muutoksia ei ole enää tulossa. Porotalouden kannattavuuskirjanpito-hankkeen yhteydessä tehdyn alustavan analyysin perusteella voidaan todeta, että porotalous on liiketaloudellisesti kannattava elinkeino, mutta volyymin pienuus aiheuttaa ongelmia riittävän toimeentulon hankkimisessa.

Porotalouden sisäistä rakennetta, ikärakennetta ja porotalousyritysten yksikkökokoja, on kuitenkin edelleen kehitettävä niin, että elinkeinon vetovoimaisuus ja elinkeinon toimeentuloedellytykset paransivat. Vastaavasti porotalouden sivuelinkeinoiden kehittämisellä tulee turvata porotalouteen edelleen tarvittava työvoima.

Porolaitumien ja poromäärien tasapainoinen suhde on poroelinkeinoon harjoittamisen osalta varsin merkityksellinen. Sen vuoksi onkin tärkeätä perustaa elinkeinon harjoittaminen luonnonlaitumiin vahvasti perustuvaksi elinkeinoksi. Jo tehtyjen porolaitumien elvyttävien toimenpiteiden vaikutuksia tulee seurata porolaitumien tilan säännöllisellä arvioinnilla.

Tulevaisuudessa porotalouden suurimmat kysymykset ovat:

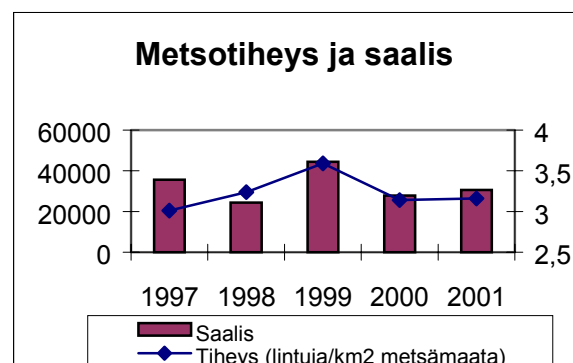
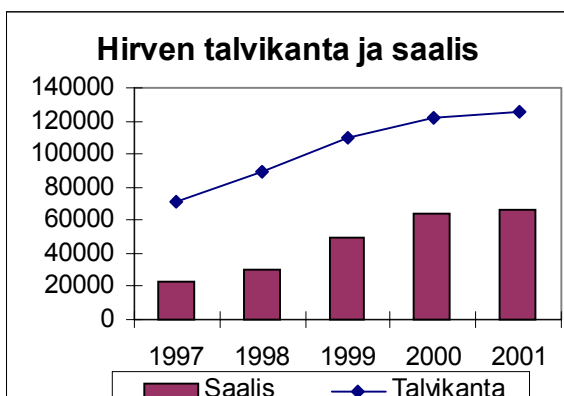
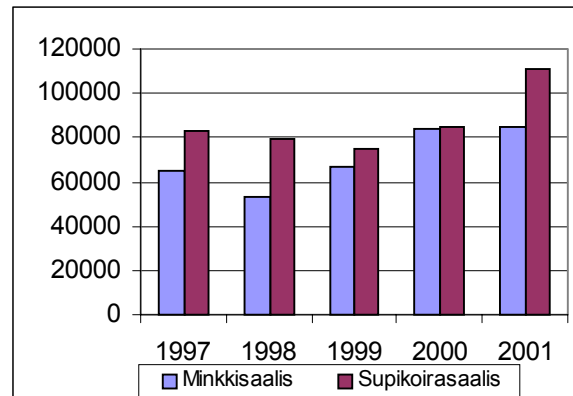
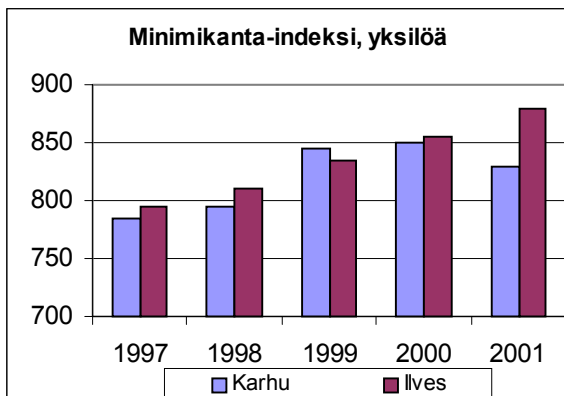
1. elpyvätkö porolaitumet riittävästi, vai
2. kasvavatko ruokintakustannukset edelleen.
3. pystyykö porotalous tarjoamaan riittävän tulotason porotalouteen keskittyville yrittäjille ja
4. pystytäänkö rinnakkaiselinkeinojen avulla ylläpitämään riittävästi työvoimaa myös poronhoitotöihin, jotta
5. poromieskunnan ikääntyminen ei tulevaisuudessa muodostuisi elinkeinoa rasittavaksi pullonkaulaksi.

6. Riistatalous

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen koordinoimien metsäkanalintulaskentojen mukaan metsäkanalintukannat ovat taantuneet 1960-luvulta alkaen. Kantojen kehitys näyttää kuitenkin vakiintuneen 1990-luvulla. Metsätalouden toiminnot ottavat metsäkanalintujen elinympäristövaatimukset huomioon aikaisempaa tarkemmin ja kohdistetummin, minkä ansiosta metsäkanalintujen tulevaisuus näyttää suotuisammalta.

Pienpetokannat, ja erityisesti vierasperäiset lajit, kuten supikoira- ja minkkikannat ovat kasvaneet jatkuvasti. Tutkimuksin on voitu osoittaa, että ko. lajeilla voi olla huomattavaa vaikutusta mm. lintukantoihin ja että tehostetulla pienpetopyynnillä voidaan vaikuttaa positiivisesti lintukantojen kehitykseen.

Suurpetokannat ovat kasvaneet ja levittäytyneet uusille alueille suunnitelmallisen kannanhoidon ansiosta. Kasvavat suurpetokannat, kantojen levittäytyminen läntiseen ja keskiseen Suomeen sekä EU:n luontodirektiivin soveltaminen tarvittaviin metsästysjärjestelyihin edellyttää aiempaa tarkempien valtakunnallisten hoitosuunnitelmien laatimista suurpetolajeille. Yhteistoiminta suurpetoasioissa tiivistyy EU:n laajentumisprosessin yhteydessä niiden jäsenmaiden kanssa, joissa suurpetoja esiintyy runsaasti. Tämän avulla on mahdollista vaikuttaa Euroopan komissioon päin siten, että suurpetojen hallintoa koskevat kansalliset menettelyt väljentyvät.

Hirvieläinkannat, erityisesti hirvikanta, ovat kasvaneet viimeisten vuosien aikana. Hirvieläinkantoja on säädeltävä metsästyksellä suunnitelmallisesti, jotta kannoista aiheutuvat vahingot liikenteelle sekä maa- ja metsätaloudelle pysyvät kohtuullisella tasolla. Lisäksi kantojen seuranta tulee edelleen kehittää.

Metsästäjämäärä on vakiintunut noin 290 000 metsästäjään. Tulevaisuudessa metsästäjien määrä vähenee ns. ”ukkoutumisen” ja kaupungistumisen myötä. Tällä on merkittävää vaikutusta koko riistatalousjärjestelmään. Mm. hirvieläinkantojen riittävä säätely ja kansainvälisestikin ainutlaatuisesti talkootyönä tehdyt riistalaskennat eivät ole enää itsestään selvää tässä kehityksessä. Lisäksi metsästäjämäärän väheneminen vaikuttaa suoraan riistatalouden edistämiseen käytettäviin ja lakisääteiselle metsästäjäorganisaatiolle myönnettäviin riistanhoitomaksuvaroihin. Tällä hetkellä riistanhoitomaksuvaroja on käytettävissä 6 973 000 euroa. Ko. varat kertyvät metsästäjien valtiolle maksamista riistanhoitomaksuista. Riistanhoitomaksun suuruus on tällä hetkellä 24 euroa. Muuttuva tilanne heijastuu suoraan lakisääteisen metsästäjäorganisaation toimintaan, sillä kansainvälinen ja kotimainen kehitys tuo koko ajan lisää tehtäviä, jotka tulisi hoitaa yhä niukemmilla resursseilla.

Koska kaupungistuminen etäännyttää luonnosta, ajankäyttö tulee kiireisemmäksi ja metsästysmaat sijaitsevat kaukana, on oletettavaa, että metsästys tapahtumana muuttuu muotoaan. Tästä seuraa ajallisesti lyhytkestoisia metsästystilaisuuksia, joiden tarjoajana voi toimia jokin ulkopuolinen taho. Tältä pohjalta metsästysmatkailu on viime vuosina kehittynyt. Oikein hoidettuna ja paikallisia tahoja huomioon ottaen metsästysmatkailu voi elävöittää maaseutua. Samalla metsästysmatkailuun liittyvistä oheistoiminnoista voi tulla merkittävää tulonlisää maaseutuyrittäjille.

7. Maanmittausala

7.1 Lähtökohta

Maanmittaustehtävillä huolehditaan Suomen kiinteistöjärjestelmästä, kiinteistöjä koskevista rekistereistä ja yleisistä kartastotöistä sekä edistetään paikkatietojen yhteiskäyttöä. Maanmittaustehtävinä tuotetuilla tiedoilla on erityistä merkitystä maa- ja vesialueisiin liittyvässä elinkeinotoiminnassa, uusiutuvien luonnonvarojen tehokkaassa hallinnoinnissa, verotuksessa ja erilaisissa suunnittelutehtävissä sekä paikantamisessa.

Vuosittain maanmittaustehtävinä suoritetaan vajaat 25 000 kiinteistötoimitusta, maastokarttaa 1:20 000 julkaistaan noin 200 karttalehteä ja maastokarttaa 1:50 000 noin 30 karttalehteä, kolmio- ja korkeuspisteitä mitataan noin 1400 kpl ja maastotietojen ajantasaistustehtävänä kartoitetaan noin 41 000 km².

7.2 Nykytila

Kiinteistöjärjestelmän ylläpito on vakiintunutta ja resurssit vastaavat vuosittaista kiinteistötoimituksen kysyntää. Uusitut tietojärjestelmät luovat hyvät edellytykset kansallisen kiinteistöjä koskevan perusrekisterin, kiinteistörekisterin, hyvälle hallinnalle ja tietopalveluiden järjestämiselle. Koko maan kattava yhtenäinen kiinteistötietojen tietopalvelujärjestelmä, kiinteistötietojärjestelmä, on tuoreen lainsäädännön pohjalta syntymässä yhteistyössä kuntasektorin ja oikeushallinnon kanssa. Kiinteistötietojärjestelmä sisältää tiedot noin 4.6 miljoonasta kiinteistöstä ja siitä tullaan alkuvaiheessa ottamaan vuodessa noin 4.5 miljoonaa tulostetta sekä yli miljoona sähköiseen suorakäyttöön perustuvaa otetta. Maastoa kuvaavien kansallisten perusaineistojen digitalisointi on valmistumassa. Koordinaatti- ja korkeusjärjestelmien vaatimat uudet geodeettiset perusmittaukset on suoritettu ja Suomeen ollaan luomassa valmiudet ottaa käyttöön uusi kansainvälisesti yhteensopiva koordinaattijärjestelmä vuosikymmenen puolivälin jälkeen.

Sijaintitiedoilla varustettujen tietovarantojen eli paikkatietojen keruu ja hyödyntäminen ovat vaikiintuneet ja niiden käytön kokonaisvolyymi kasvaa eri toimialojen sijaintitietopohjaisen toiminnan laajentuessa ja reaaliaikaisen informaatiotarpeen lisääntyessä. Tietoverkkojen ja langattoman viestinnän merkitys paikkatietojen ja kartta-aineistojen käyttö- ja jakelukanavana kasvaa. Tämä kehityssuunta sekä sähköisen asioinnin ja hallinnon kehittyminen ja paikantamiseen perustuvien sovellusten lisääntyminen edellyttävät toimintatapojen ja kartta- ja maastotietovarantojen edelleen kehittämistä ja harmonisointia, niin kansallisesti yli hallinnonalarajojen kuin kansainvälisestikin. Perusmaastotietoihin kohdistuvat laatu-, ajantasaisuus-, yhteensopivuus- ja palveluvaatimukset kiristyvät, koska paikannusteknologiaa ja paikkatietoaineistoja käytetään yhä enemmän erilaisissa sovelluksissa, kuten autonavigoinnissa ja metsäteollisuudessa. Euroopan unioni on myös käynnistänyt maanmittausasioita koskevan puitedirektiiviehdotuksen valmistelun. Direktiivillä tulee toteutukseen olemaan merkittäviä vaikutuksia maanmittausalalle ja yleensäkin kaikille niille tahoille, joilla on esimerkiksi kiinteistö-, kartta-, ympäristö- tai muita paikantamistietoja sisältäviä tietovarantoja.

7.3 Tulevaisuuden haasteet

Maanmittausalan merkittävimmät lähitulevaisuuden haasteet liittyvät yhteiskunnassamme käynnissä olevaan Suomen tietoyhteiskuntakehitykseen ja –politiikkaan sekä sähköisten palvelujen kehittämiseen. Haasteita ovat:

1. Maanmittausalalla on kyettävä ylläpitämään riittävä palvelutaso ja tietoaineistojen, erityisesti paikantamis- ja maastotietojen, tulee olla laadultaan sellaisia, että ne tukevat tietoyhteiskuntakehitystä ja sähköisen asioinnin kehittämistä ja luovat näille riittävän tarkan tietojen paikantamisen ja esittämisen pohjan.
2. Suomeen on kyettävä tämän vuosikymmenen aikana luomaan eri hallinnonalojen yhteistyönä kansainvälisesti yhteensopiva kansallinen paikkatietoinfrastruktuuri ja paikkatietopolitiikka.
3. Osana paikkatietopolitiikkaa on pystyttävä aikaansaamaan kansallinen maksupolitiikka, joka sekä edistää jo olemassa olevien paikkatietoaineistojen käyttöä että varmistaa paikkatietoaineistojen ylläpidon riittävän rahoituksen ilman, että budjettirahoituksen osuutta on tarvetta merkittävästi lisätä.
4. Kiinteistötietojärjestelmää on kehitettävä siten, että sen avulla kyetään tämän vuosikymmenen loppuun mennessä luotettavasti välittämään tietoverkkojen kautta tapahtuvana tietopalveluna kiinteistörekisteri- ja lainhuutotietojen lisäksi myös kaikkia muita kiinteistöjä ja muita maa- ja vesialueiden yksiköitä koskevia tietoja siitä riippumatta mikä viranomainen on ne tuottanut.
5. On varmistettava, että Suomessa on vuoteen 2006 mennessä olemassa tekniset ja menetelmälliset valmiudet siirtyä uuteen yleiseurooppalaiseen koordinaattijärjestelmään

8. Elinvoimainen maaseutu

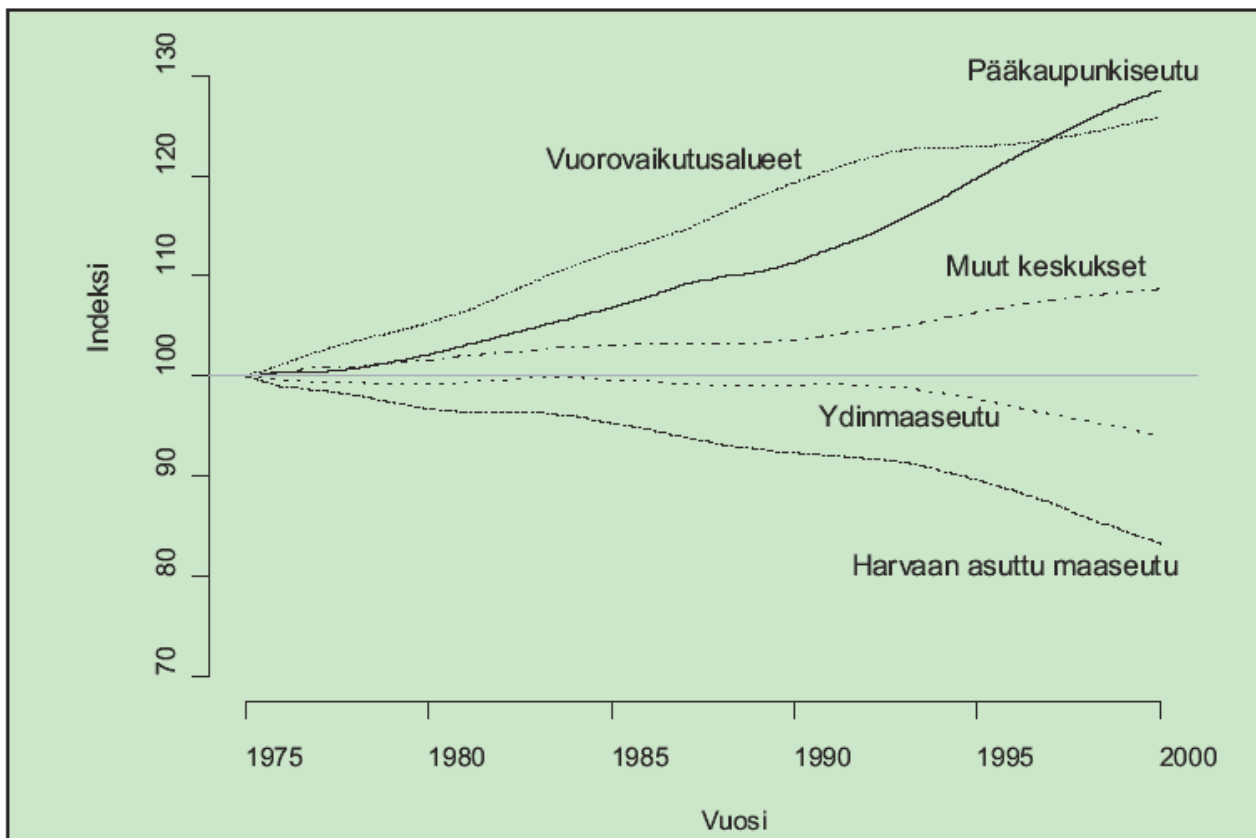
Kannattava maa- ja metsätalous, monipuolinen yritystoiminta ja toimivat paikallisyhteisöt luovat perustan maaseutualueiden taloudelliselle kasvulle, hyvinvoinnille ja palveluiden kehittymiselle.

8.1 Maaseutualueiden kehitys ja tulevaisuuteen vaikuttavat tekijät

8.1.1 Sosioekonominen kehitys

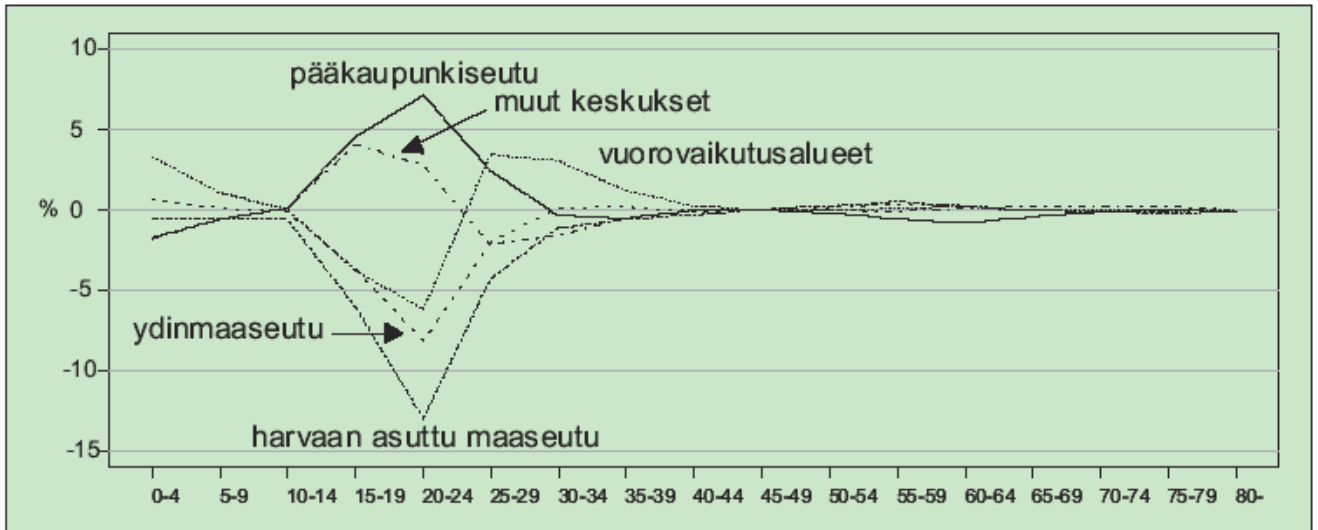
Viime vuosikymmenet ovat olleet maaseutualueilla jatkuvan rakennemuutoksen aikaa. Väestö on keskittynyt entistä harvempiin kasvukeskuksiin ja muuttajina ovat olleet erityisesti nuoret koulutetut työkäiset ja naiset. Negatiivisinta kehitys on ollut syrjäisen ja ydinmaaseudun kunnissa, kaupunkien läheiseltä maaseudulla on havaittavissa päinvastaistakin kehitystä. Ns. BTV-mittari (Bruttokansantuote - Työpaikat - Väestö) kuvaa hyvin kasvun alueellista keskittymistä, sillä vuosina 1995-2000 vain kymmenessä seutukunnassa kehitys on ollut parempaa kuin koko maassa keskimäärin.

Skenaarioiden mukaan erot jatkossa vain kärjistyvät ellei tasapainottavia toimenpiteitä tehosteta. Pääkaupunkiseudulla asuisi 30 vuoden kuluttua 1,2 miljoonaa asukasta ja neljäsosa koko maan työkäisestä väestöstä. Ydinmaaseudulla arvioidaan asuvan 20 prosenttia vähemmän ja syrjäisellä maaseudulla 40 prosenttia vähemmän asukkaita kuin tällä hetkellä. Eläkeikäisten määrä ei juuri lisäänty maaseudulla, mutta lasten ja työkäisten määrä vähenee rajusti (ydinmaaseudulla 30 prosenttia, harvaanasutulla 50 prosenttia) Ikärakenteen muutos vaikuttaa huoltosuhteeseen. Kaikilla alueilla huoltosuhde pysyy lähes ennallaan vuoteen 2010 saakka, mutta tämän jälkeen erot alkavat kasvaa erityisesti harvaanasutun maaseudun tappioksi.

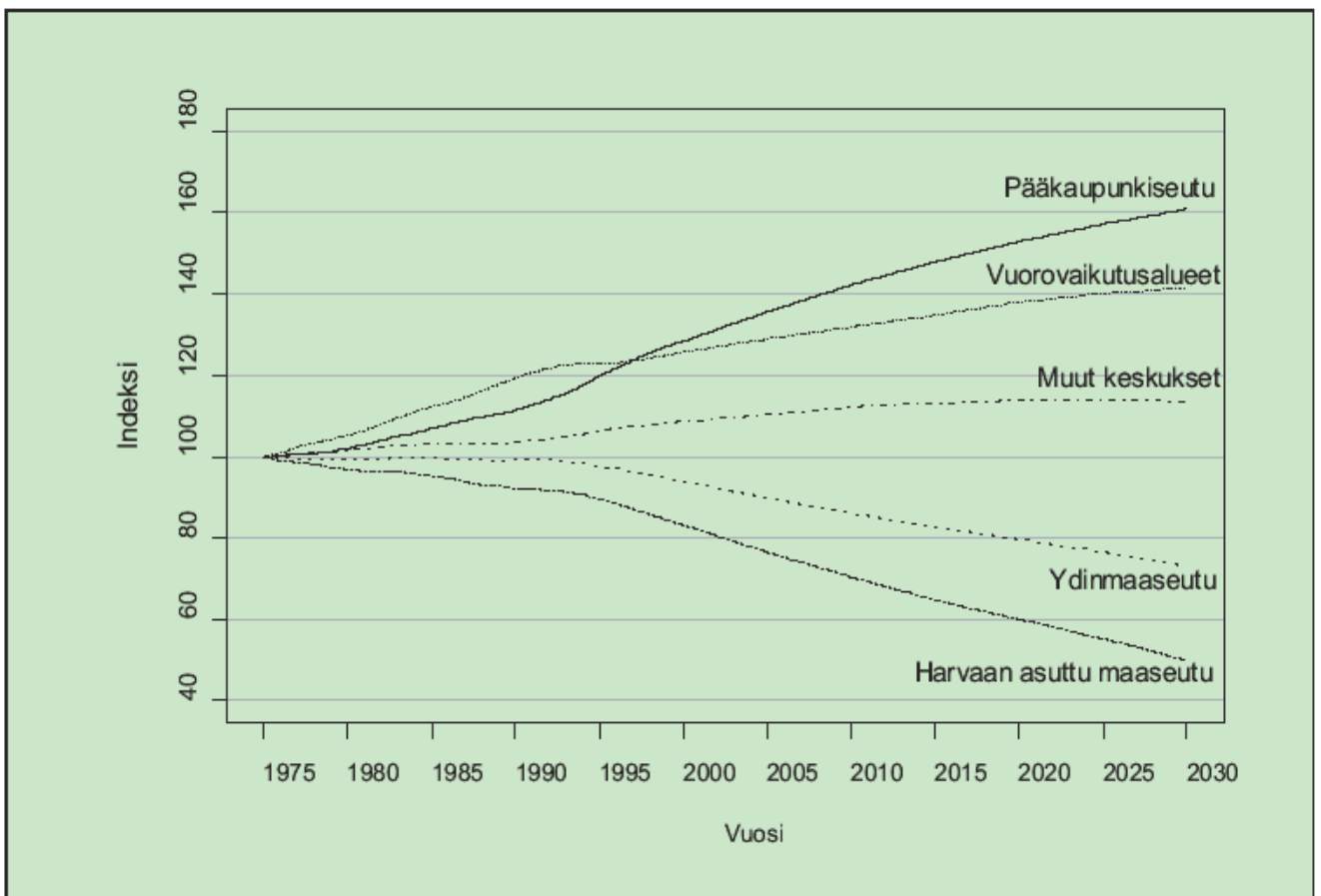
Väkiluvun kehitys alueittain 1975 - 2000 (vuosi 1975 = 100).

Lähde: Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi: Kaupunkien, maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975 – 2030. Satu Nivalainen ja Mika Haapanen.

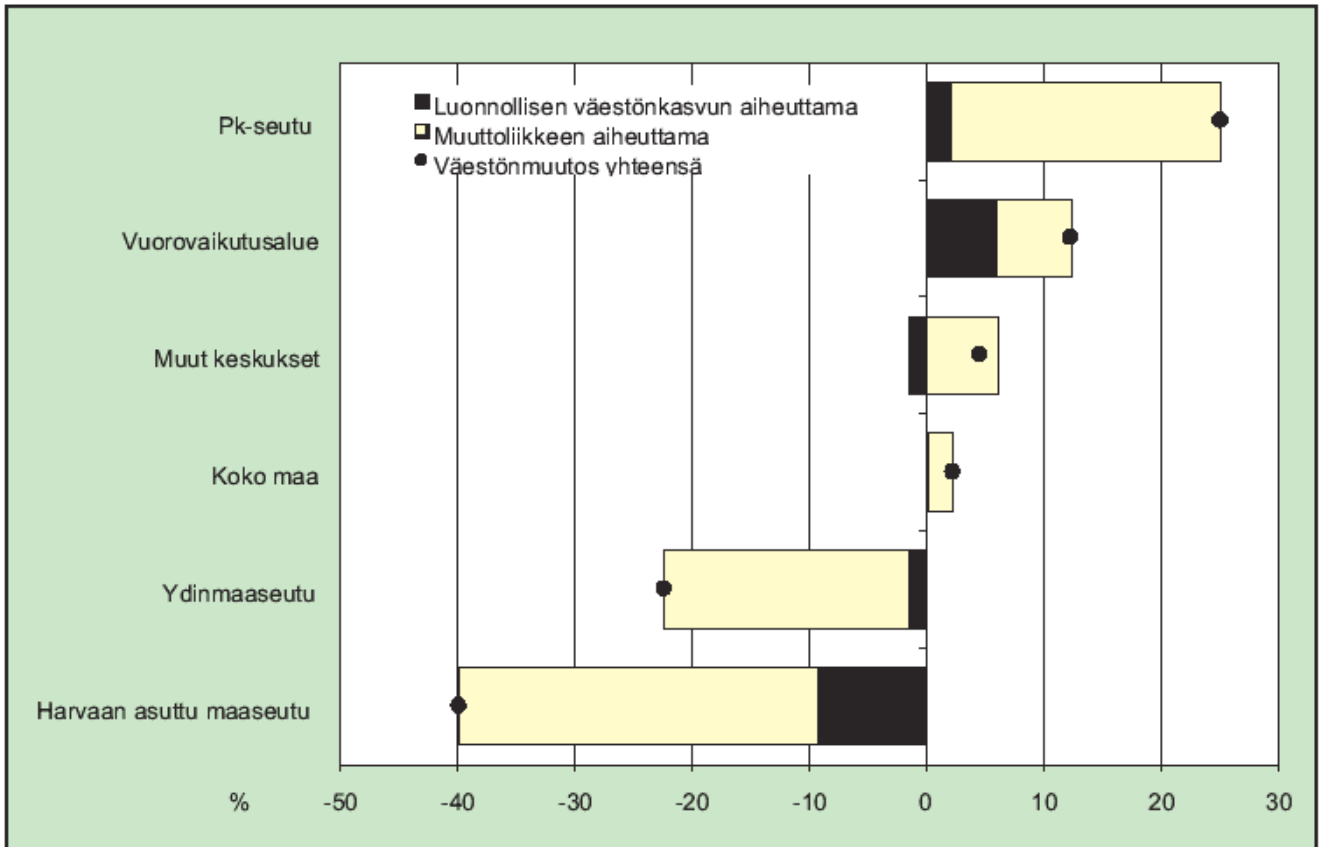
Maan sisäinen nettomuutto ikäryhmittäin vuosina 1998 – 2000 keskimäärin, % ikäryhmän asukkaista.

Lähde: Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi: Kaupunkien, maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975 – 2030. Satu Nivalainen ja Mika Haapanen.

Asukasmäärän kehitys eri alueilla vuosina 1975 – 2030, indeksi (vuosi 1975=100).

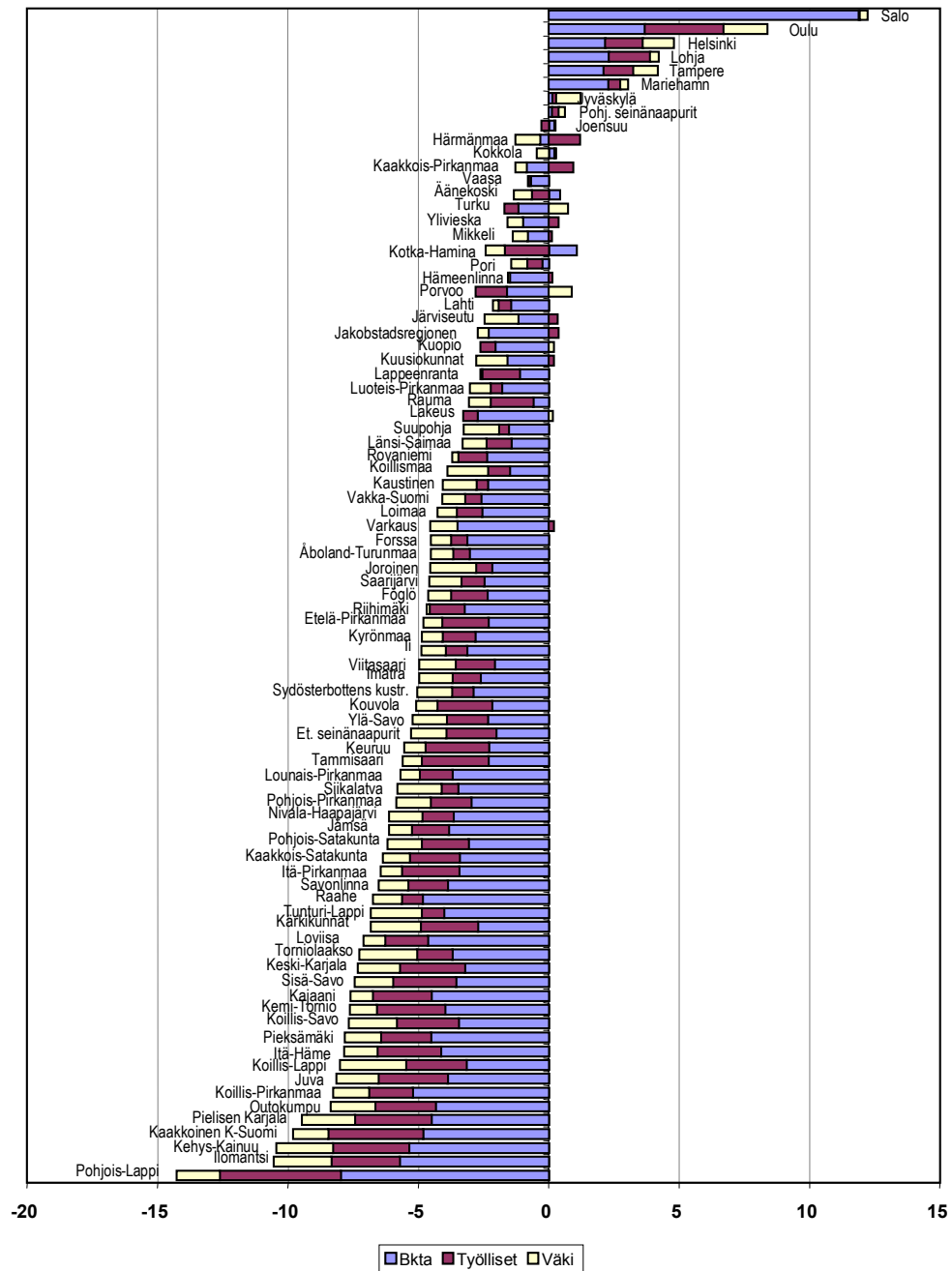
Lähde: Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi: Kaupunkien, maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975 – 2030. Satu Nivalainen ja Mika Haapanen.

Luonnollisen väestönkasvun ja muuttoliikkeen vaikutus väestökasvuun 2000 – 2030, % alkuketken väestöstä. Lähde: Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi: Kaupunkien, maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975 – 2030. Satu Nivalainen ja Mika Haapanen.

Alueellista hyvinvointia voidaan tarkastella asukkaiden toimeentulon ja terveyden näkökulmasta. Kaupungit ja kaupunkien läheinen maaseutu ovat tuloilla mitattuna suunnilleen samalla tasolla. Harvaan asuttu maaseutu on heikoimmin toimeentulevien ihmisten elinympäristö, mikä johtuu ihmisten ikä-, koulutus- ja ammattijakauma. Itä- ja Pohjois-Suomessa väestö on sairaampaa kuin Etelä- ja Länsi-Suomessa. Psykososiaalisia ongelmia ilmenee eniten kaupungeissa ja harvaan asutulla maaseudulla. Erojen odotetaan kärjistyvän, mikäli edellä kuvatut kehityssuunnat toteutuvat. Hyvinvointia parantavana tekijänä tulee positiivisesti näkyviin maaseudun lähiympäristön ihmis-suhteiden ja osallistumisen toimivuus.

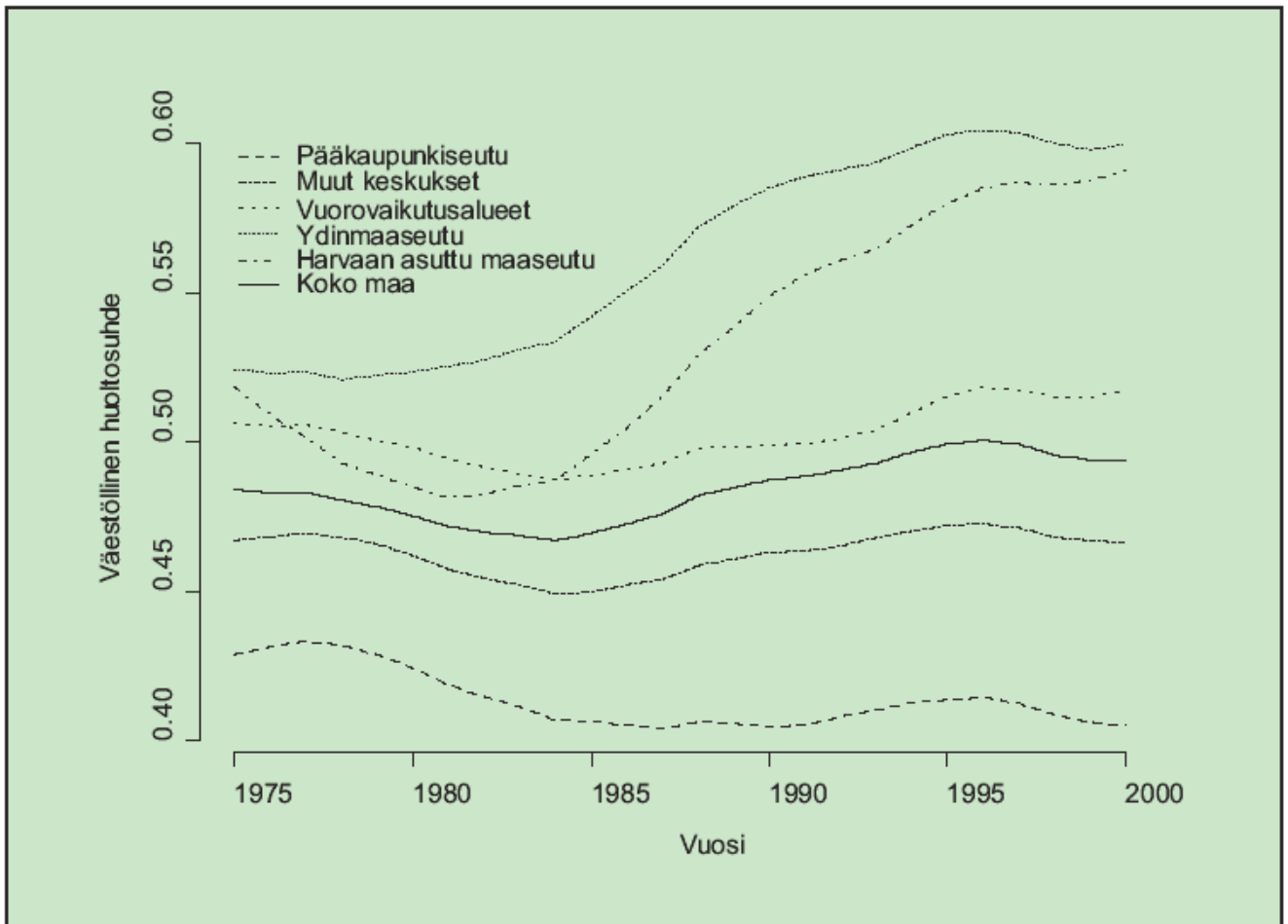
BTV-indikaattori seutukunnittain 1995..2000

BTV-indikaattori (Bruttokansantuote-Työpaikat-Väestö) vuosina 1995-2002. Kuviossa esitetään seutukuntien keskimääräinen vuosipoikkeama koko maan kehityksestä.

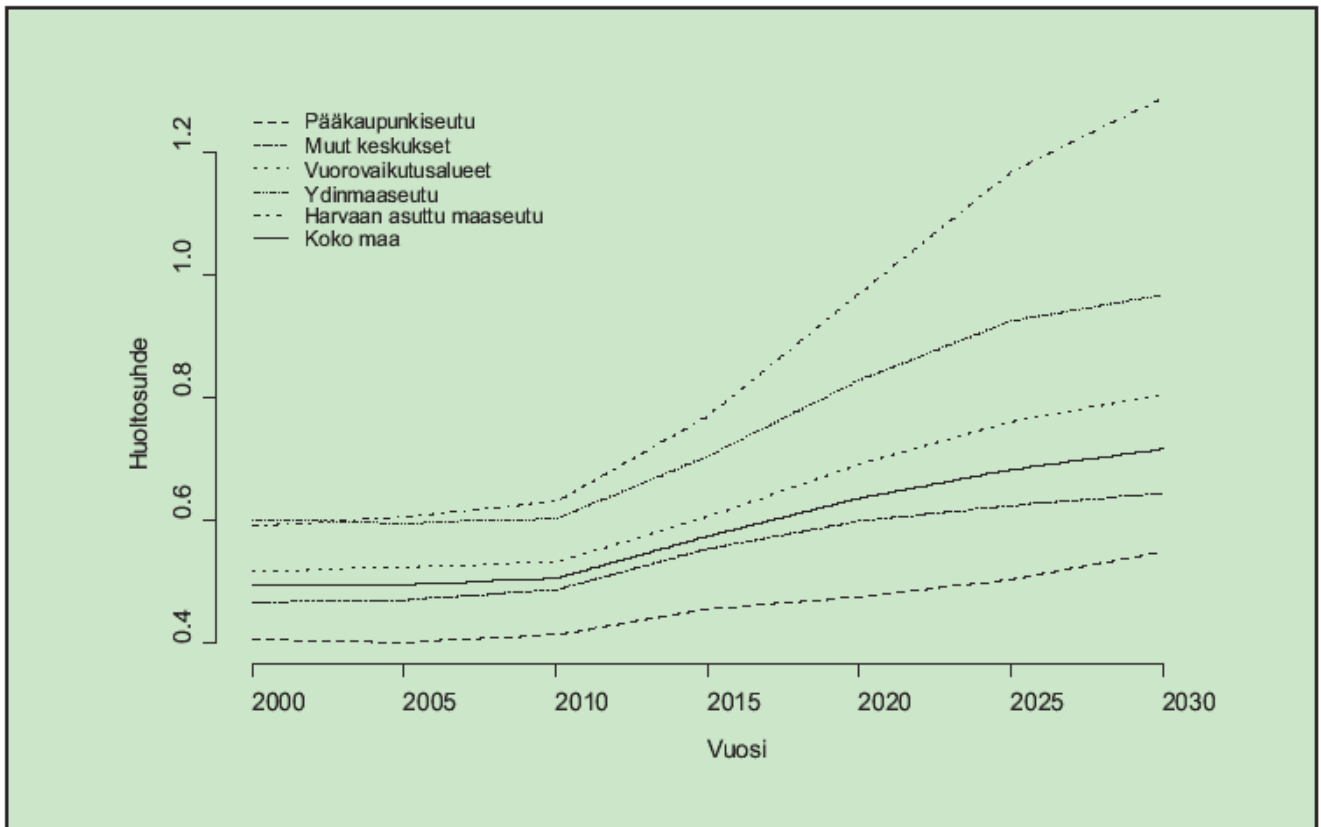
[<http://www.kuntaliitto.fi/rakpo/liitekuvio1.ppt>]

Lähde: Maaseudun tila –raporttiluonnos. MMM, maaseutu- ja luonnonvaraosasto. 2002.

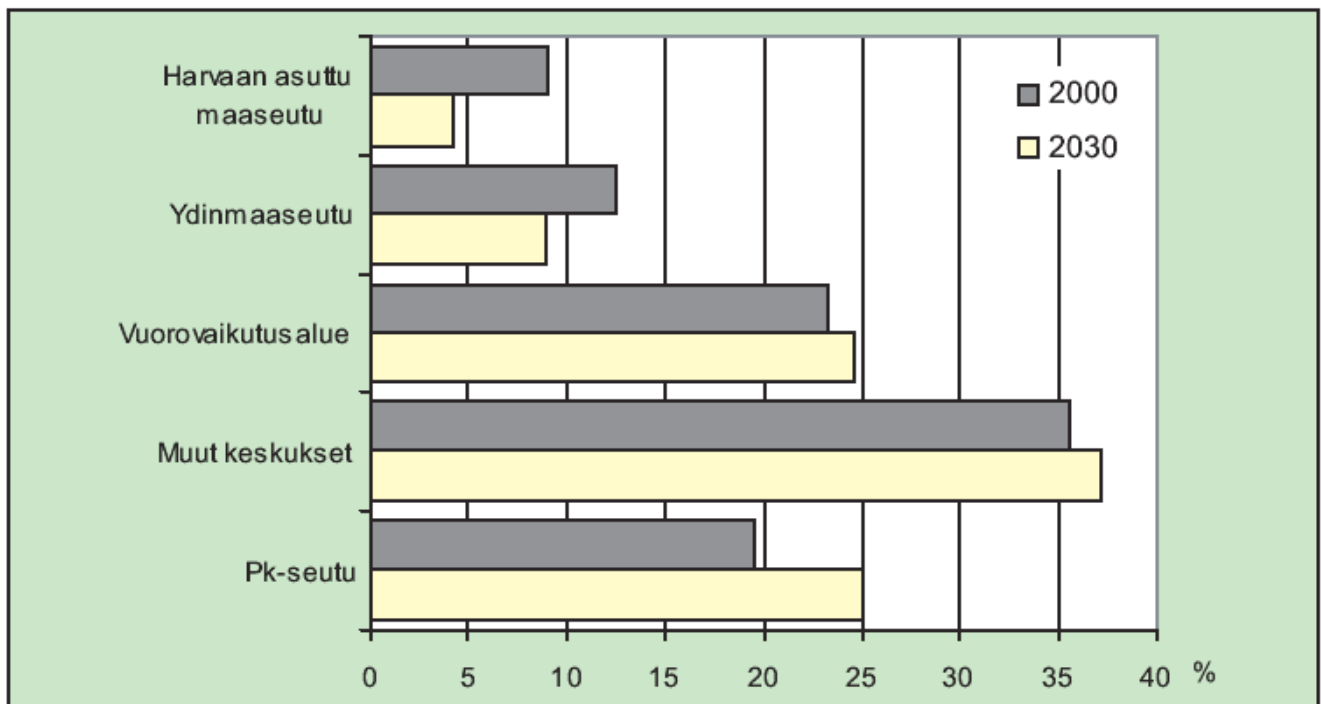
Väestöllinen huoltosuhde alueittain 1975 – 2000.

Lähde: Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi: Kaupunkien, maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975 – 2030. Satu Nivalainen ja Mika Haapanen.

Huoltosuhteen kehitys koko maassa ja eri alueilla vuosina 2000 – 2030.

Lähde: Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi: Kaupunkien, maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975 – 2030. Satu Nivalainen ja Mika Haapanen.

Työikäisen (15 – 64 v.) väestön osuus koko maan työikäisestä väestöstä eri alueilla vuosina 2000 ja 2030.

Lähde: Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi: Kaupunkien, maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975 – 2030. Satu Nivalainen ja Mika Haapanen.

8.1.2 Elinkeinojen kehitys ja osaaminen

Maatalous on ollut merkittävä maaseudun työllistäjä ja on sitä alueellisesti edelleenkin. Tällä hetkellä maatalous työllistää maaseudun työikäisistä naisista joka viidennen ja miehistä joka neljännen. Tilojen nopea väheneminen (vuosina 1995-99 15 prosenttia, ennuste 2000-2010 noin 50 prosenttia) on laskenut ja laskemassa maatalouden työpaikkojen merkitystä maaseudun kokonaistyöllisyydelle. Tuotanto ja työpaikat ovat keskittymässä eteläiseen ja läntiseen Suomeen. EU:n maatalouspolitiikan uudistus, EU:n laajeneminen ja WTO-neuvottelukierroksen tulokset vaikuttavat merkittävästi maatalouden kannattavuuden ja kehitykseen eri alueilla. Koko elintarviketalouden kannalta merkittävä tulevaisuuden kilpailukykyyn ja työllisyyteen vaikuttava tekijä on tuotteiden todennettavissa oleva turvallisuus ja laatu. Menestys perustuu asiakkaiden laatutarpeiden tyydyttämiseen, ei kykyyn tuottaa suuria määriä edullisesti.

Metsätalouden tuotannon alueellinen jakauma on tasainen, kun useimmissa muissa elinkeinoissa tuotanto keskittyy Etelä- ja Länsi-Suomeen. Maakunnittain tarkasteltuna metsätalouden osuus alueen kokonaistuotannosta on korkein Kainuussa. Toisaalta Itä- ja Pohjois-Suomen epäsuotuisan kehityksen seuraukset tuntuvat voimakkaina metsätaloudessa. Esimerkiksi suorittavan työvoiman saaminen metsätalouteen on jo nykyään paikoitellen vaikeaa. Metsäsektorin uusia mahdollisuuksia ovat puuenergian korjuun ja käytön tehostaminen sekä palveluyrittäjyyden kehittäminen. Kansainvälistymiskehitys vaikuttaa metsäsektorilla etenkin metsäteollisuudessa ja ympäristöasioissa. EU:n laajeneminen parantaa Suomen metsäteollisuuden tuotteiden, tietotaidon ja teknologian vientimahdollisuuksia.

Jos työt jaetaan tuotanto-, hoiva- ja palvelutyöhön sekä tietotyöhön, kaksi kolmannesta maaseudulla sijaitsevista työpaikoista on tuotantotyötä. Koko maassa tuotantotyön osuus on vajaa kolmannes, mikä kuvastaa voimakkaiden kasvualojen kuten palvelu- ja tietotyön työpaikkojen lisääntyneen eniten kaupungeissa.

Maaseudun pienyritysrekisterin tietojen mukaan maaseudun pienyritysten määrä on säilynyt Suomessa lähes samana vuonna 2000 kuin vuonna 1997. Yritysten työllistävyys ja liikevaihto on sitä vastoin kasvanut ko. aikana. Kehityksessä on kuitenkin ollut suuria alueellisia eroja. Pienyritysten määrä kasvoi erityisesti kaupunkien läheisillä alueilla mutta laski syrjäisellä maaseudulla. Maaseudun pienyritysten liikevaihto kasvoi hitaammin kuin koko maassa keskimäärin. Vuoden 2000 maatalolaskennan tulosten perusteella 27 prosenttia maataloista (21 800 kpl) harjoitti maatalouden ohella muuta yritystoimintaa. Yritystoimintaa harjoittavien tilojen osuus on edelleen kasvussa, mutta yritystoiminta on vielä suhteellisen pientä ja keskittyy perinteisille tuotantoaloille.

Teknologisten ja työnmuutosten vuoksi yritystoiminnan sijaintitekijät ovat muuttuneet toisaalta maaseudulle edullisemmiksi, toisaalta sijainti riippuu entistä enemmän osaavasta henkilöstöstä.

Alueiden kilpailukyky ja uusien työpaikkojen syntyminen on kiinteässä yhteydessä sekä yksilöiden koulutustasoon että osaamispalveluiden saatavuuteen. Syrjäisen ja ydinmaaseudun työikäisessä väestössä on vähemmän korkean asteen koulutuksen saaneita kuin kaupunkien läheisellä maaseudulla tai kaupungeissa. Suomeen on perustettu osaamiskeskusten verkosto. On haasteellista, kuinka niissä ja muissa osaamiskeskittymissä syntyneitä innovaatioita voidaan hyödyntää myös maaseudulla esim. it-sektorin alihankintaverkostoissa tai perinteisten toimialojen yrityksissä. Asiantuntijapalveluiden saatavuus maaseutuyritysten käyttöön eri toimialojen osalta on ratkaisevassa asemassa.

8.1.3 Palveluiden ja infrastruktuurin kehitys

Palveluiden saatavuus on olennainen osa maaseutualueiden elämisen ja yrittäjyyden edellytyksiä. Väestön vähentyminen ja samanaikainen kuntien talouden heikkeneminen on johtanut tai johtamassa monien palveluiden vähenemiseen. Lasten päivähoidon, vanhustenhuollon ja sosiaalityöntekijöiden palveluiden saatavuus on arvioitu harvaanasutulla maaseudulla paremmaksi kuin muilla alueilla.

Maaseudun yritystoiminnan ja palveluiden kannalta olennaisten tiedonsiirtoyhteyksien kattavuus ei ole riittävä. Laajakaistayhteydet on tällä hetkellä 95 prosenttiin kunnista, mutta ne yltyvät haja-asutus-alueilla yleensä vain kunnan keskustaan. Maanviljelijöistä muutamalla prosentilla on laajakaistayhteydet. Haja-asutuksen vesi- ja jätehuollon huollon haasteita ovat asutuksen harveneminen, maatilojen määrän väheneminen ja tilakoon kasvu. Toisaalta ympärivuotisen vapaa-ajan asutuksen määrä kasvaa ja loma-asuntojen käyttöaika pitenee, jolloin vesijohto- ja viemäriverkkojen ulottaminen loma-asuntoalueille tulee entistä tarpeellisemmaksi. Maaseudun alemman asteen tieverkon rapautuminen vaikeuttaa asumisen, vapaa-ajan ja elinkeinotoiminnan kuten puuhuollon kuljetusten järjestämistä.

Palveluiden saatavuus erityyppisissä kunnissa. Prosentit ilmaisevat vastaajien osuuden, joilla palvelun saatavuudessa on vaikeuksia. (Lähde: Heikkilä et al. 2002. Stakes raporttiluonnoksessa Maaseudun tila. MMM, maaseutu- ja luonnonvaraosasto. 2002. .

Palveluja vaikea saada (%) : + (< 10 %), - (11-30 %), -- (31-50 %), --- (> 51 %)

Palvelu	Kaupunki	Kaupungin läheinen maaseutu	Harvaan asuttu maaseutu
Lasten päivähoido	- (18)	- (19)	- (12)
Vanhustenhuollon palvelut	- - (42)	-- (34)	- (24)
Sosiaalityöntekijän palvelut	- - (37)	-- (31)	- (28)
Terveyskeskuspäivystys	- (27)	- (21)	- - (35)
Sairaalapalvelut	- (22)	-- (32)	- - (36)
Koulupalvelut	+ (4)	+ (8)	- (12)
Kulttuuripalvelut	+ (4)	-- (33)	- - (47)
Kauppapalvelut	+ (3)	- (15)	- (18)
Poliisin palvelut	- (12)	-- (43)	- - - (73)
Nuoriso- ja vapaa-ajan palvelut	- (15)	-- (38)	- - - (52)
Pankki- ja postipalvelut	- (16)	- (26)	- (29)
Julkinen liikenne	+ (5)	-- (36)	- - - (64)

8.1.4 Kehittämisyjärjestelmien muutos

Suomessa erityyppisten maaseutualueiden ongelmat ja kehityssuunnat ovat olleet pitkälle samanlaisia kuin muissa EU-maissa lisätynä luonnonoloistamme, pitkistä etäisyyksistämme ja syrjäisestä sijainnistamme johtuvilla lisärasitteilla. Meillä on myös käytössä EU-ohjelmiin perustuvan kehittämistyön ja –rahoituksen mallin kuten muissa jäsenmaissa. EU on varautumassa maaseutualueiden kehityksen tasapainottamiseen alue- ja rakennepoliittisista ja maatalouspoliittisista syistä. WTO-neuvottelujen vaikutuksesta suoria maataloustukia ollaan korvaamassa laaja-alaisemmilla ”vihreillä” tuilla. Jo Agenda 2000-uudistuksen yhteydessä perustettiin maaseudun kehittämistoimien rahoittamista varten maatalouspolitiikan II-pilari, jota vahvistettaneen rahoituskaudella 2007-2013. EU:n maatalousrahaston käyttökohteita sääteleviä säädöksiä muutetaan samassa yhteydessä. Komissio esittelee vuoden 2003 loppupuolella myös esityksensä rakennerahastouudistukseksi.

Vuoden 2003 alusta tuli voimaan uusi aluekehityslaki, joka tietyiltä osin selkeytti aluekehityksen suunnittelujärjestelmää, ml. maaseudun kehittämistoimet. Aluepolitiikka perustuu ohjelmalliseen kehittämistyöhön. Valtakunnan tasolla aluepoliittiset linjaukset ja toimenpiteet yhteensovitetaan hallituksen aluepoliittisessa strategia-asiakirjassa, erityisohjelmissa ja hallinnonalojen aluekehitysstrategioissa. Alueelliset toimenpiteet nivotaan yhteen maakunnan kehittämishjelmassa. Toimenpiteitä rahoitetaan joko EU-osarahoitteisista ohjelmista tai kansallisella rahoituksella.

Maaseudulla on perinteisesti totuttu tekemään yhteistyötä yhteisten asioiden eteenpäin viemiseksi. Väestön väheneminen ja ikääntyminen ovat merkinneet monin paikoin ammattiin, harrastukseen (esim. metsästys, kalastus), ikäryhmään tai sukupuoleen liittyneen yhdistystoiminnan vähenemistä. Syynä on myös ollut yhteiskunnan individualisoituminen. Tämä näkyy aluekehittämisessä, joka uhkaa vinoutua paikallistasollakin yhä enemmän viranomais- tai asiantuntijatoiminnaksi toimijoiden vähäisyyden takia.

8.2 Kysymyksenasettelua

Edellä lyhyesti kuvatut toimintaympäristön muutokset ja muutossuunnat antavat aiheen seuraavaan kysymyksenasetteluun:

1. Millä toimenpiteillä saavutetaan maassamme alueellisesti määrältään sekä ikä- ja sukupuolirakenteeltaan tasapainoisempi väestökehitys?
2. Kuinka maaseutualueiden elinkeinoelämää voidaan edistää niin, että yritystoiminta monipuolistuu, yritysten koko ja työllistävyys kasvavat ja yritysten jatkuvuus turvataan erityyppisillä maaseutualueilla?
3. Kuinka maa- ja metsätalouden toimintaedellytyksiä, etenkin kannattavuutta, voidaan ylläpitää ja kehittää niin, että toimialat osaltaan tukevat alueellista tasapainoista kehitystä?
4. Kuinka maaseutualueille saadaan yritystoiminnan kehittymisen vaatimaa osaavaa työvoimaa, hyviä innovaatioympäristöjä ja asiantuntijapalveluita?
5. Kuinka turvataan maaseudulle riittävä peruspalveluiden ja muiden palveluiden tarjonta?
6. Kuinka luodaan nykyteknologian vaatimuksien mukainen kattava tietoliikenneyhteyksien verkko koko maahan?
7. Kuinka maaseudun infrastruktuurin kuntoa ja liikennepalveluita pidetään yllä ja kehitetään?
8. Kuinka maaseudun väestön ja elinkeinojen rakennemuutoksen sekä vapaa-ajan asutuksen muutokset otetaan huomioon maankäytön suunnittelussa ja ympäristön hoidossa?
9. Kuinka yhdistys- ja järjestötoimintaa saadaan vireytettyä ja valjastettua maaseutualueiden kehittämistyöhön?

10. Kuinka EU:n maatalous- ja rakennerahastopolitiikan uudistuksissa otetaan huomioon maaseudun kehittämisen tarpeet niin tarvittavan rahoituksen määrän, rahoitettavien toimenpiteiden sisällön kuin ohjelmaprosessin ja hallintojärjestelmän kannalta?

11. Kuinka eri hallinnonalojen ja sidosryhmien rahoittamat ja toimeenpanemat kehittämistoimet saadaan yhteensovitettua siten, että niillä saadaan aikaan entistä parempia tuloksia ja suurempaa vaikuttavuutta?

8.3 Meneillään olevat kehittämissprosessit

Maaseutupolitiikassa tehdään työtä sekä laajalla että suppealla keinovalikoimalla. Laajaan politiikkaan kuuluvat kaikki ne politiikkatoimet, joilla vaikutetaan maaseudun elinolosuhteisiin. Suppeaan maaseutupolitiikkaan luetaan eri ohjelmista rahoitettavat ja vastaavat kansalliset toimenpiteet, valtakunnalliset maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeet sekä teemaryhmätyö.

8.3.1 Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman tavoitteena on lisätä eri hallinnonalojen toimenpiteillä maaseudun elinvoimaa. Luonteensa mukaisesti kokonaisuohjelma sisältää laajan maaseutupolitiikan ehdotuksia ja yhdensuuntaistaa paikallista, alueellista ja valtakunnallista kehittämistyötä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) toimii kokonaisuohjelmatyössä ohjelman laatijana ja hallituksen apuna ohjelman toteutuksessa.

Marraskuussa 2000 valmistunutta Ihmisten maaseutu -kokonaisuohjelmaa ja sen perusteella laadittua valtioneuvoston maaseutupoliittista periaatepäätöstä toteutetaan siihen asti, kunnes neljäs kokonaisuohjelma syksyllä 2004 valmistuu. Ohjelman toteutuksen puolivälissä periaatepäätöksen kahdeksan kohtaa on toteutunut ja 18 on toteutumassa.

8.3.2 Teemaryhmätyö eli maaseutupolitiikan verkostoitumisen vahvistaminen

YTR:n piiriin on perustettu maaseutupolitiikan sisältöä kehittäviä teema- ja työryhmiä. YTR:ssä toimii talvella 2003 kaikkiaan 14 teemaryhmää: Ruoka-Suomi eli pk-elinarvikeyrittäjäyys, maaseutumatkailu, luonnontuoteala, syrjäinen maaseutu, maaseudun naiset, toimintaryhmätyö, Puu-Suomi, kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus, maaseudun hyvinvointipalvelut, nuoriso, maaseutukulttuuri, osaaminen, taksipalvelu ja maaseutusopimus. Ryhmissä työskentelee vajaat 300 asiantuntijaa kymmenistä eri organisaatioista. Lisäksi läheisiä mutta itsenäisiä YTR:n yhteistyökumppaneita ovat saaristoasiain neuvottelukunta SANK, Suomen kylätoimintayhdistys SYTY ry ja ETR eli E-työn yhteistoimintaryhmä, joka on työministeriön nimeämä laaja-alainen etätyötä edistävä ryhmä. Kusakin maakunnassa työskentelee 4-12 teema- tai työryhmää valtakunnallisten teemaryhmien vastinpareina.

8.3.3 Toimintaryhmätyö

Suomessa on 58 toimintaryhmätyöhön tähdännyttä kehittämissyhdystystä. Niistä 57 on toimintaryhmätyössä mukana joko LEADER+-, POMO+-, ALMA- tai tavoite 1 -ryhminä. Toimintaryhmät toteuttavat hankkeilla omaa ohjelmaansa ja samalla valtakunnallista tai alueellista ohjelmaa, jonka piiriin kuuluvat. LEADER+ -ohjelma on EU-osarahoitteinen yhteisöaloiteohjelma vuosille 2000-2006 (rahoituskehys 110,8 miljoonaa euroa) ja POMO+ kansallisesti rahoitettava ohjelma (kehys 15

miljoonaa euroa). ALMA:n kehiksestä toimintaryhmät käyttävät noin 15 prosenttia, tavoite 1-ohjelmien maaseututoimenpiteiden kehiksestä noin 10 prosenttia. Ryhmät valmistelevat hankkeita myös muissa ohjelmissa toteutettavaksi.

8.3.4 Valtakunnalliset tutkimus- ja kehittämishankkeet

Maa- ja metsätalousministeriö rahoittaa valtakunnallisia maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeita noin 3,3 miljoonalla eurolla vuosittain. YTR tekee esityksen rahoitettavista hankkeista. Näistä 70-80 hankkeesta keskimäärin kolmannes on maaseutututkimusta, jolla on olennainen rooli maaseutupoliittisen järjestelmän kehittämisessä. Vastikään on analysoitu 1980- ja 90-luvuilla tehty maaseutututkimus, valmisteltu tutkimusohjelma Suomen Akatemiaan ja perusteilla on useita maaseutuprofessuureja vuosien 2003 ja 2004 aikana. Kehittämishankerahoituksella tuetaan teemaryhmien ja niihin verrattavien kehittäjien laajoja verkostohankkeita.

8.3.5 ALMA-ohjelma

EU:n maaseudun kehittämisohjelma jakaantuu horisontaaliseen ja alueelliseen osaan. Kaudella 2000-2006 käytettävissä oleva määräraha on noin 5,5 miljardia euroa. Varat on yli 90-prosenttisesti sijoitettu horisontaaliseen osaan, josta rahoitetaan luonnonhaittakorvaus (LFA) ja maatalouden ympäristötuki.

Alueellinen maaseutuohjelma ALMA ulottuu 1-alueen ulkopuolelle. Siitä on rajattu ulos vain 12 suurimman kaupungin keskusta-alueet, jolloin väestökattavuudeksi saadaan 2,3 miljoonaa asukasta. ALMA:n rahoituskehys on 387,77 miljoonaa euroa, joka pyritään kohdentamaan etenkin harvaanasutulle ja ydinmaaseudulle. ALMA:n toimintalinjoissa painotetaan elinkeinojen monipuolistamista, mutta myös kylien palveluiden, infrastruktuurin ja ympäristönhoidon osuus on merkittävä. Työkaluina käytetään sekä kehittämishankkeita että yrityskohtaisia investointi-, aloittamis- ja kehittämistukia.

ALMA toimii rinnan Länsi- ja Etelä-Suomen tavoite 2-ohjelmien ja tavoite 3-ohjelman kanssa, joiden EAKR- ja ESR-rahoitteisia toimenpiteitä voidaan käyttää yrittäjyyden ja osaamisen lisäämiseen myös maaseutualueilla.

8.3.6 Tavoite 1 -ohjelma

Väestöstä 20,3 prosenttia asuu kehitysalueella eli EU:n tavoite 1 -ohjelman alueella, joka on kooltaan puolet Suomesta. Pohjois-Suomen ja Itä-Suomen 1 -ohjelmien kokonaisbudjetit kohoavat kaudella 2000-2006 yhteensä 3,63 miljardiin euroon. Siitä maaseudun kehittämisen toimintalinjojen osuus on 25,9 prosenttia. Varat kohdentuvat muun muassa maatilainvestointeihin ja yritys- ja kehittämishanketukina metsätaloustoimenpiteisiin, maaseutualueiden sopeuttamiseen ja kehittämiseen sekä maaseudun toimintaympäristön parantamiseen.

8.3.7 Kylätoiminta

Vahvin verkostoituminen paikallisesti tapahtuu tällä hetkellä kylissä kylätoiminnan avulla. Paikalliskehittäminen painottuu yrittäjyyden edellytysten vahvistamiseen, yhteisöllisen toiminnan lisäämiseen, palvelujen järjestämiseen sekä kulttuuri- ja ympäristöhankkeisiin. Kylätoiminnan kehitys-

työ tapahtuu pääosin alueohjelmien ja valtakunnallisin hankevaroin. Eduskunta myönsi vuonna 2003 ensimmäisen kerran valtionosuutta kylätoiminnalle, jolla mm. kylätoimintayhdistys SYTY:n toimintaa voidaan vahvistaa.

8.3.8 Maaseutupolitiikan vahvistaminen alueilla

Alueohjelmien kirjavuus ja eri organisaatioiden tehtävien osittainen päällekkäisyys on vaikeuttanut selkeiden aluepoliittisten tavoitteiden asettamista. Ongelma on erityisen hyvin tullut näkyviin maaseutupoliittisen tahdonmuodostuksen osittaisena puuttumisena alueilta. Enää ei tehdä erillisiä maaseutu- tai muita alueita koskevia ohjelmia, vaan yksi maakuntaohjelma. Tässä tilanteessa on tärkeää, että se sisältää keskeiset maaseutupoliittiset tavoitteet ja työvälit kunkin maakunnan näkökulmasta ja että maakunnan yhteistyöryhmien yhteyteen perustetut maaseutujaostot ovat tiiviisti mukana ohjelmaprosessissa. Muita käytössä olevia työmenetelmiä ovat teemaryhmätyö, alueellisista ohjelmista rahoitettavat toimialoittaiset kehittämisohjelmat ja yrityspalveluiden seutuistaminen.

8.4 Tulevalla hallituskaudella ratkaistavat asiat

Maaseutupolitiikka on poikkihallinnollinen eli horisontaalinen politiikanala. Siksi maa- ja metsätalousministeriö on asettanut maaseutupolitiikan valmistelua ja toteutusta varten maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR), jossa on edustettuna useiden sektorihallintojen ja asiantuntijaorganisaatioiden toimijat. Merkittävältä osiltaan maaseutupolitiikkaa on siten harjoitettu jo muutamia vuosia poikkihallinnollisena politiikkaohjelmaksi. Ottaen huomioon maaseutualueiden ratkaisua odottavat kysymykset olisi luontevaa tehdä maaseutupolitiikasta yksi seuraavan hallituksen strategia-asiakirjaan sisältyvästä politiikkaohjelmasta - Elinvoimainen maaseutu-ohjelma. Maaseutupoliittisesti on erittäin perusteltua, että hallitus ohjelmakautensa alussa antaa eduskunnalle maaseutupoliittisen tai maaseutu- ja kaupunkipoliittisen selonteon. Molemmat toimivat ohjenuorana yhdessä aluepoliittisen tavoiteohjelman kanssa laadittaessa konkreettista neljättä maaseutupoliittista kokonaisohjelmaa. Sen valmisteluvuosi olisi 2004. (Vastuu: MMM, SM)

Alueellisessa kehittämistyössä jatketaan ohjelmapolitiikkaa. Vuoden 2006 jälkeisenä aikana siihen saadaan todennäköisesti vähemmän EU:n rakennerahastovaroja kuin aikaisemmin. Valtion tulisi varautua nostamaan osuuttaan ohjelmien rahoituksessa sekä lisäämään kansallista aluekehitysrahoitusta. (Vastuu: VM, varoja käyttävät ministeriöt)

Suomi pyrkii saamaan mahdollisimman suuren EU:n kehitysaluerajauksen seuraavalla kaudella harvan asutuksen, pitkien etäisyyksien ja kylmän ilmaston vuoksi. Tavoite 1-ohjelman jatkuminen tulee vastaavasta syystä varmistaa. Maaseutuyhteisöaloite LEADER ja siihen verrattava muulla tavoin rahoitettava toimintaryhmätyö on osoittautunut siinä määrin soveltuvaksi Suomeen, että LEADER-yhteisöaloitetta kannattaa tavoitella mahdollisimman laajana ja varautua toimintaryhmätyön jatkamiseen myös muulla EU-ohjelmärahoituksella tai kansallisesti siten, että toimintaryhmätyö kattaisi koko maan. (Vastuu: SM, MMM)

Kun EU:n maatalouspolitiikassa maaseutua painotetaan entistä enemmän, on tärkeää, että alueellisen maaseudun kehittämisohjelman (ALMA) rahoitus EU:n maaseudun kehittämisohjelmärahoituksessa kasvaa. Olennaista on myös varojen käyttö maatalousrahaston ohjausosaston periaatteiden mukaisesti, sillä ne soveltuvat maaseutupolitiikkaan tukiosaston sääntöjä paremmin. (Vastuu: MMM)

Aluehallinnon on tehostettava ja selkeytettävä toimintatapojaan, jotta alue- ja maaseutupoliittiset tavoitteet pystytään asettamaan ja käytännössä valmistelemaan ja toteuttamaan vaikuttavaa maaseutu- ja kaupunkipoliittikka. Asiantuntevien maaseutupoliittisten ja kaupunkipoliittisten teemaryhmien asettaminen ja määrätietoinen ja organisoitunut vuorovaikutuspolitiikka tehostaisivat aluepolitiikan vaikuttavuutta. (Vastuu: SM, KTM, TM, MMM, OPM, STM)

Maaseudun työllisyyden ylläpitämiseksi on tärkeää kehittää yritysrahoitusta nykyistä monipuolisemmaksi ja joustavammaksi. MMM:n ja KTM:n välistä tehtävänjakoa tulisi tarkistaa siten, että maaseutuhallinto voisi rahoittaa tarkoituksenmukaisella tavalla myös niitä pieniä maaseutuyrityksiä, joilla ei ole maatilakytKentää. Uusien yritysten syntymistä ja olemassa olevien laajentumista edistäisivät toimet, jotka muokattaisiin soveltuviksi yritysten elinkaaren eri vaiheisiin, erityiskysymyksenä sukupolvenvaihdosten tukeminen, sekä edistämään uusien kasvualojen yritysten syntymistä. Samoin olisi kokemusperäisesti perusteltua tukea uuden teknologian käyttöönottoa ja soveltamista, yritysten yhteistyötä, osaamisen parantamista sekä tuotekehitystä. Maaseutuyritysten tuotteiden markkinoiden laajentamista tuettaisiin yritysten verkottumista ja vientiä edistämällä. Tukien erilaistamista maan eri osien tarpeisiin olisi perusteltua jatkaa samoin verotuksellisten edistämiskeinojen kehittämistä. (Vastuu: MMM, KTM, TM, OPM, VM)

Maaseutualueet tarjoavat runsaat luonnonvarat elinkeinotoiminnan kehittämiseksi. Valmistuvassa oleva uusiutuvien energioiden edistämishjelma antaa hyvät lähtökohdat bioenergian käytön monipuoliselle lisäämiselle. Puu, poro, riista ja kala sekä muut luonnontuotteet voivat olla perusta monelle jatkojalostusyritykselle sekä maaseutumatkailun monipuolistamiselle. (Vastuu: (MMM, KTM)

Koska osaavan työvoiman sekä osaamis- ja neuvontapalveluiden saatavuus on monen yrityksen kehittymisen edellytys, tulisi osaamiskeskittymien, seutukuntien yrityspalvelupisteiden sekä muiden innovaatioiden siirtojärjestelmien kehittämistä maaseutualueille jatkaa. (Vastuu: OPM, KTM, TM, MMM, SM)

Peruspalvelut turvaamiseksi ja kehittämiseksi olisi tarpeen luoda peruspalvelustrategia, jossa sovitaisiin koko maassa järjestettävien palveluiden sisällöstä, järjestämisvastuusta ja rahoituksesta. Valtion, kuntien ja yksityisen sektorin roolit vaativat selkeyttämistä ja sen huomioonottamista, että julkisen sektorin, erityisesti valtion, vastuu harvaanasuttujen alueiden palveluiden rahoituksesta on merkittävä. Myöskin palveluiden uusilla tuottamistavoilla voitaisiin merkittävästi parantaa tilannetta (esim. pyörillä kulkevat ja sähköiset palvelut, yhdistelmäpalvelut; uudet yhteistyön muodot). (Vastuu: STM, SM, MMM, KTM)

Valtion rooli on merkittävä myös maaseudun infrastruktuurin tasapainoisen kehittymisen kannalta. Julkisen vallan toimenpiteitä ja rahoitusta tarvitaan erityisesti harvaanasuttujen maaseutualueiden saamiseksi laajakaistaisen tietoliikenneverkon piiriin, tiestön rakentamiseen ja ylläpitoon sekä vesi- ja jätehuollon järjestämiseen. (Vastuu: LVM, YM, MMM)

Maaseutu väljänä ja rauhallisena asuinalueena kiinnostaa yhä useampia, maaseudun tyhjiilleen jääneitä asuntoja voidaan hyödyntää pysyvässä asumisessa nykyistä paremmin ja osaa vapaa-ajan rakennuksista muutetaan pysyviksi asunnoiksi. Kaavoituksella ja muulla maankäytön ohjauksella tulisi tätä maaseudun toimeliaisuutta ylläpitävää kehitystä edistää. (Vastuu: YM)

Maaseudulla on yhä enemmän sellaisia työn ja toimeentulon aihioita, joista ei helposti synny yritystoimintaa eikä kokoaikaisia työpaikkoja, mutta joiden tekeminen on yhteiskunnallisesti merkittävää. Maataloutta ei enää pidetä pelkästään elintarvikkeiden tuottajana vaan se nähdään laajempaan taloudellisiin, sosiaalisiin ja ekologisiin vaikutuksiin tuottava toimialana. Näiden mahdollisuuksien käyttöön saaminen edellyttää jonkinlaisen sopimusjärjestelmän tai vastaavan valmistelua. Alkanutta

maaseutusopimuksen valmistelua jatketaan tutkimuksin, pilotein ja työryhmätyöllä tavoitteena saada järjestelmä käyttöön vuonna 2007. (Vastuu: MMM)

Taloudelliset vaikutukset: Maaseudun elinvoimaisuuden turvaaminen edellyttää eri hallinnonalojen voimavarojen koordinoitua ja lisävoimavarojen arviointia. Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla edellä esitettyjen toimenpiteiden toteuttaminen lisäisi rahoitustarvetta arviolta 1,5-kertaiseksi verrattuna nykyiseen rahoituskautteen. Rahoitus olisi EU- ja kansallista rahoitusta momenteilla 30.14.61 ja 30.14.62. EU-osuuden määrään vaikuttaisi se, kuinka korkeat uusiin ohjelmiin saatavat rahoituskehukset olisivat. Lisästarve olisi yhteensä noin 55 miljoonaa euroa vuodessa. Momentin 30.14.63 valtakunnallisiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin vastaava lisästarve olisi 1,65 miljoonaa euroa vuodessa.